

SPANNING

het maatjesbord

ONGELIJKHEID, DAAR KUNNEN WE VEEL AAN DOEN

ONGELIJKHEID, DAAR KUNNEN WE VEEL AAN DOEN

‘Ongelijkheid is de grootste uitdaging van onze tijd’, aldus de Amerikaanse president Obama. Niet alleen hij, maar ook internationale organisaties als de OESO, het IMF, de Wereldbank en wetenschappers als Wilkinson, Stiglitz en Piketty hebben de afgelopen jaren gewezen op de politieke, sociale en economische gevaren van toenemende economische verschillen binnen landen. Ook in Nederland neemt de kloof tussen de top en de rest van de maatschappij toe, zo laten onder meer studies van de WRR en het SCP zien.

Voor *Spanning* reden om een geheel nummer te wijden aan het thema ongelijkheid, waarbij de focus vooral ligt op jongeren, omdat zij in toenemende mate te maken krijgen met ongelijke kansen en uitkomsten. Recent nog bleek uit een internationaal vergelijkend onderzoek van adviesbureau McKinsey dat ook in Nederland kinderen minder financiële middelen zullen hebben dan hun ouders, als het huidige neoliberale beleid wordt doorgezet.

ROOD-voorzitter Merel Stoop sprak met verschillende jongeren over hoe zij ongelijkheid ervaren. Gelukkig zijn we in Nederland nog niet zover als in de Verenigde Staten, waar de klassensamenleving een feit is, zoals Robert Putnam in zijn nieuwste boek *Our Kids* treffend beschrijft. Maar we gaan wel

die kant op, want door de flexibilisering van werk en wonen staat de bestaanszekerheid van steeds meer (jonge) mensen op het spel.

SP-wethouders Laurens Ivens en Paulus Jansen proberen, tegen de stroom in, de tweedeling in hun steden Amsterdam en Utrecht zoveel mogelijk te voorkomen. In het college zijn zij daartoe veel beter in staat dan in de oppositie, zo stellen beiden.

Vraag is nu wat te doen tegen de toenemende sociaaleconomische ongelijkheid. Volgens onderwijs-socioloog Paul Jungbluth zou je moeten beginnen met de uitbesteding van de publieke sector ongedaan te maken. Pas als de overheid weer zeggenschap heeft over het onderwijs zou je werkelijk iets kunnen doen aan de kansongelijkheid. Tweede Kamerlid Jasper van Dijk haakt hier op in door een meerjarig investeringsplan te presenteren dat een einde moet maken aan de groeiende tweedeling in het onderwijs tussen kansrijke en kansarme leerlingen.

De Britse econoom Tony Atkinson gelooft niet in gelijke kansen als de verschillen in inkomen en vermogen te groot zijn. Daarom lanceert hij in zijn laatste boek *Ongelijkheid, wat kunnen we eraan doen?* vijftien concrete voorstellen om de economische ongelijkheid aan te pakken.

Maar met alleen voorstellen kom je er niet, betoogt David Hollanders. Je zult ze ook moeten afdwingen, door de strijd aan te gaan met de politieke en economische machthebbers. En precies dat beoogt het SP-verkiezingsprogramma.

INHOUD

- 3 **ONGELIJKHEID MAAKT MEER KAPOT DAN JE LIEF IS**
- 8 **ARMER DAN HUN OUDERS**
- 9 **JONGEREN HEKELEN TOENEMENDE ONGELIJKHEID EN WILLEN VERANDERING**
- 13 **WELKE TOEKOMST HEBBEN ONZE KINDEREN?**
- 14 **‘BESTAANSONZEKERHEID GRIJPT OM ZICH HEEN’**
- 17 **‘IN HET COLLEGE KUNNEN WE VEEL MEER BETEKENEN DAN IN DE OPPOSITIE’**
- 20 **‘EEN RUIM GEFACILITEERD KANSENBELEID ZOU VAN MIJ MOGEN’**
- 23 **KABINET VERGROOT TWEDELING IN ONDERWIJS**
- 25 **ONGELIJKHEID IS PRECIES DE BEDOELING**
- 27 **‘STRIJD TEGEN ONGELIJKHEID IS TAAK VOOR DE HELE REGERING’**
- 30 **DE PLANNEN VAN DE SP**

COLOFON

Spanning wordt uitgegeven door het Wetenschappelijk Bureau van de SP
Een abonnement kost 12 euro per jaar voor SP-leden en 25 euro voor niet-leden. De betaling gaat per incasso.
Abonnementenadministratie
Snouckaertlaan 70
3811 MB Amersfoort
T (088) 243 55 40
E administratie@sp.nl
Redactieadres
Snouckaertlaan 70
3811 MB Amersfoort
T (088) 243 55 35
E spanning@sp.nl
Redactie
Tijmen Lucie
Sandra Beckerman
Herman Beekers
Tekstredactie
Daniël de Jongh
Beeldredactie
Nynke Vissia
Redactieraad
Tiny Kox
Ronald van Raak
Hans van Heijningen
Basisontwerp
Thonik en BENG.biz
Vormgeving
Robert de Klerk
Gonnie Sluijs
Foto cover
Basisschool de Maatjes in Baarn. Hier heeft ieder kind een maatje in de klas, ze helpen elkaar op elk gebied.
© Sabine Joosten/Hollandse Hoogte

DE SP ZET ZICH IN VOOR MENSELIJKE WAARDIGHEID, GELIJKWAARDIGHEID EN SOLIDARITEIT

Tenzij anders vermeld, is op de inhoud van deze publicatie de Creative Commons Naamsvermelding-Niet Commercieel-Geen Afgeleide Werken 3.0 Nederland licentie van toepassing. creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/nl

ONGELIJKHEID MAAKT MEER KAPOT DAN JE LIEF IS

Tekst: Herman Beekers Illustratie Len Munnik

De redenering was eenvoudig en werd tientallen jaren voor zoete koek geslikt: meer economische ongelijkheid tussen mensen geeft meer prikkels om de ladder van het succes te beklimmen en te investeren. En dus zorgt meer ongelijkheid voor meer economische groei, en daar profiteert iedereen van. Maar die vlieger gaat niet op.

Dat economische ongelijkheid via concurrentie leidt tot meer welvaart voor iedereen, is een van de kernwaarden in het neoliberale denken dat sinds de jaren tachtig de westerse wereld in zijn greep heeft. De ongelijkheid is dan ook welbewust fors opgevoerd, onder meer door verlaging van de belastingen op topinkomens, vermogens en bedrijfswinsten. En door enorme vergroting van de beloningsverschillen in de bedrijven zelf.

De laatste jaren echter klinken steeds luider tegengeluiden. De Franse

econoom Thomas Piketty bewijst in zijn spraakmakende boek *Kapitaal in de 21ste eeuw* dat als we niet ingrijpen de vermogensongelijkheid overal in de wereld steeds groter zal worden. Simpelweg doordat vermogen meer rendement oplevert dan arbeid.

Piketty voorziet desastreuze gevolgen: ongelijkheid ondermijnt de democratie en is een voedingsbodem voor populisme, nationalisme en racisme. Ook IMF, Wereldbank en OESO – instituten die moeilijk te verdenken zijn van linkse sympathieën – waarschuwen voor de gevolgen van de groeiende ongelijkheid. Die blijkt namelijk

juist slecht voor de economische groei. Landen met minder ongelijkheid kennen een hogere, duurzame groei. Nobelprijswinnaar Joseph Stiglitz beschrijft in *De prijs van ongelijkheid* hoe het overheidsbeleid in de Verenigde Staten ontstellend veel welvaart én macht in handen van de ‘one percent’ heeft gebracht, ten koste van zorg, onderwijs en sociale mobiliteit voor de overgrote meerderheid.

SOCIALE GEVOLGEN VAN ECONOMISCHE ONGELIJKHEID

Het rijtje onderzochte nadelige effecten van economische ongelijkheid is lang. Een hoge ongelijkheid doet het vertrouwen in mensen, instituties en de economie afnemen, de armoede vergroten, de sociale mobiliteit afvlakken; leidt tot ondemo-

cratische machtsconcentraties, remt de economische groei, vermindert de sociale cohesie, vergroot gezondheidsproblemen, enzovoorts. Ongelijkheid wordt, kortom, steeds vaker gezien als bron van sociale, economische en politieke problemen.

Ga maar na. Ongelijkheid betekent in eerste instantie dat de ene mens meer ‘heeft’ dan de ander: een mooier huis, een betere auto, of twee, duurdere kleding, vaker vakantie. Tot zover lijkt dat redelijk onschuldig. Veel mensen vinden dat je best meer mag hebben in ruil voor een grotere inzet of een grotere verantwoordelijkheid. Maar kijk eens naar de neveneffecten van ongelijkheid in bezit. De armere heeft niet alleen een kleinere woning, dat huisje staat gemiddeld ook in een omgeving met meer lawaai, meer luchtvervuiling, minder verkeersveiligheid, minder speelgelegenheid, minder groen en een grotere kans op een AZC in de buurt. Starters op de woningmarkt met een ‘normaal’ inkomen komen niet in aanmerking voor een koopwoning én niet voor een sociale huurwoning. Zij wonen noodgedwongen bij de ouders in. Mensen met lagere inkomens kunnen minder besteden aan culturele activiteiten, opleiding, sport, ontspanning, mantelzorg; en raken zo gemakkelijk sociaal buitengesloten. De armere heeft het ook veel moeilijker zijn of haar recht te halen. Want klassenjustitie bestaat nog steeds. Werklozen en allochtonen worden vaker dan anderen tot een onvoorwaardelijke gevangenisstraf veroordeeld. Boetes treffen armere mensen harder dan rijkere. Armere mensen hebben steeds moeilijker toegang tot het recht, door griffierechten die van jaar op jaar verhoogd worden en

afnemende rechtshulp met enorme stijging van de eigen bijdrage in de laagste inkomenscategorie. Enzo-voort. Economische ongelijkheid leidt dus tot – veel schadelijker – sociale ongelijkheid.

HOE ONGELIJKHEID ONDER JE VEL GAAT ZITTEN

In hun studie *The Spirit Level* onderzoeken de epidemiologen Richard Wilkinson en Kate Pickett de maatschappelijke gevolgen van inkomensverschillen in een reeks van landen. Zij stellen vast dat er een sterk verband is tussen de mate van inkomensongelijkheid en het voorkomen van sociale en **#gezondheidsproblemen**. Ze wijzen op negatieve effecten zoals een gemiddeld slechtere fysieke en mentale gesteldheid, meer obesitas, drugmisbruik, geweld en tienerzwangerschappen, meer gevangenisstraffen, een lager welzijn van kinderen, geringere onderwijsprestaties, minder sociale mobiliteit en minder sociaal vertrouwen. Niet in de *armere landen*, maar in de *ongelijkere landen*. In de vorige Spanning legde Wilkinson uit hoe dit verband tot stand komt: ‘Ongelijkheid tast onze sociale relaties aan. Slechte relaties zorgen voor stress.’ Zelfs een laag niveau van stress heeft al effect op de sterftcijfers. ‘Een lage status doet pijn. Dit wakkert bijvoorbeeld geweld aan. Een samenleving met veel ongelijkheid is gewelddadiger. Dit komt omdat mensen zich vernederd voelen.’

Meer gelijkheid bevordert samenwerking, onderlinge steun, vertrouwen, ontspanning. Meer ongelijkheid bevordert concurrentie, jaloezie, wantrouwen, stress. Volgens Wilkinson is je kindertijd een belangrijke periode, waarin de mogelijkheden

ontwikkeld worden om je aan te passen aan de wereld om je heen. In een ongelijke, competitieve wereld leert vechten voor jezelf, terwijl je in een gelijke wereld juist moet leren hoe je kunt samenwerken. De omstandigheden in je kindertijd zorgen voor een andere cognitieve en emotionele ontwikkeling. Ongelijkheid zorgt dat andere genen aan- en uitstaan en maakt je een ander mens. Gelijke samenlevingen zijn daardoor beter voor arm én rijk.

De Gentse klinisch psycholoog Paul Verhaeghe stelt in zijn praktijk hetzelfde vast als Wilkinson vanuit de statistieken: wie wij zijn, onze identiteit, wordt bepaald door de context waarin wij leven. Die context bepaalt op dit moment: wie geen succes heeft zal ziek zijn. De dwang tot succes en geluk blijkt een keerzijde te hebben: het leidt tot verlies aan zelfbesef, tot desoriëntatie en vertwijfeling. De mens is eenzamer dan ooit, beschrijft de hoogleraar in zijn boek *Identiteit*. Verhaeghe laat zien hoezeer de veranderde maatschappij doorwerkt in de hedendaagse individuele psychische problemen. Mensen komen met andere psychische klachten bij de psychiater dan voorheen.

Korte samenvatting van het voorafgaande: ongelijkheid maakt mensen ongelukkiger. Maakt iederéén ongelukkiger. Oók de mensen die materieel beter af zijn.

ONGELIJKHEID TUSSEN LANDEN

Tot zover bespraken we de ongelijkheid binnen afzonderlijke (westerse) landen en de gevolgen daarvan. Hoe zit dat met de ongelijkheid in de wereld?

#ENORME GEZONDHEIDSVerschillen

Naar de genoemde gezondheidsverschillen wordt al tientallen jaren onderzoek gedaan. Hoogopgeleiden leven 7 jaar langer – en 15 jaar langer zonder beperkingen (en ze eten trouwens dus ook veel meer uit de pensioenpot). De grootte van het gezondheidsverschil blijkt in de loop van de geschiedenis gelijke tred te houden met de grootte van de inkomensverschillen. Een

lagere sociaal-economische status leidt via ‘tussenliggende factoren’ tot een slechtere gezondheid. Die tussenliggende factoren zijn risicofactoren zoals een minder gezonde leefstijl (voeding, sport) en slechtere werk- en woonomstandigheden. Roken is een zwaarwegende factor, betoogde prof. Mackenbach in de laatste Spanning. Als we hebben vastgesteld dat

ongelijkheid leidt tot stress, hoeft het niet te verbazen dat meer stress leidt tot meer roken. Maar denk ook eens aan de onveiligheid op het werk, waarvoor zo weinig aandacht is. In 2013 liepen 458 duizend werknemers lichamelijk letsel of geestelijke schade op door een ongeval tijdens het werk. Dat komt overeen met 1 op de 15 werknemers in Nederland.

De ongelijkheid in de wereld is de laatste tientallen jaren alleen maar toegenomen. De 85 rijkste mensen bezit evenveel als de helft van de wereldbevolking, toonde Oxfam Novib aan. Directeur Farah Karimi: 'De financiële crisis heeft de kloof tussen de *haves* en *have-nots* nog groter gemaakt. Deze extreme ongelijkheid tussen arme landen en rijke landen – maar ook binnen de rijkste landen zelf – moet worden aangepakt. Het sprookje van de rijkdom die vanzelf leidt tot meer welvaart voor iedereen, is doorgeprikt.'

Ongelijkheid remt de ontwikkeling van arme landen en bevordert migratie. Thomas Piketty: 'Extreme ongelijkheid ondermijnt democratie. Als een kleine groep bijna alle economische middelen in handen heeft, bestaat het principe 'iedereen is gelijk' niet meer. Op papier mag ieders stem even zwaar tellen, in de praktijk heeft een klein groepje extreem rijken de touwtjes in handen. Daarnaast is ongelijkheid een voedingsbron voor populisme, nationalisme en racisme, omdat grote groepen zich buitengesloten voelen en hun onvrede willen uiten. Het is niet toevallig dat aan de vooravond van de Eerste Wereldoorlog de Europese ongelijkheid zeer groot was.'

'In arme landen is er een extra probleem: economische ongelijkheid remt ontwikkeling', stelt Piketty. 'De rijke elite sluist grote sommen geld naar Zwitserland, Parijs of Londen, terwijl dat gebruikt zou moeten worden om bijvoorbeeld onderwijs en infrastructuur te financieren. Dit is

een economisch drama. Economische ontwikkeling vereist sterke instituten en onderling vertrouwen. Het heffen van belasting is cruciaal om ontwikkeling te financieren, maar als de elite hier nauwelijks aan bijdraagt, ondermijnt dat de opbouw van een sterke economie met sterke instituten. De consequenties van ongelijkheid zijn in arme en opkomende landen veel groter en ernstiger dan in Europa of de Verenigde Staten.'

Het bestaan van wereldwijde ongelijkheid is een bron van (terechte) gevoelens van onvrede bij miljoenen die niet of nauwelijks in hun bestaan kunnen voorzien en vormt voor groepen terroristen een legitimering om geweld te gebruiken. Ongelijkheid en armoede die het gevolg is van de aantasting van de leefomgeving door klimaatverandering en milieuschade (uitputting van de grond, vervuiling, erosie) leiden bovendien tot migratie, die in vele landen aanleiding is voor conflicten.

HOE ERG IS DE ONGELIJKHEID IN ONS LAND?

Naar aanleiding van alle internationale commotie over ongelijkheid heeft de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid uitvoerig onderzocht hoe ons land er voor staat. Dat resulteerde in het rapport *Hoe ongelijk is Nederland?* (2014).

Meest opvallende vaststelling, door professor Bas van Bavel, in dit rapport: terwijl het beeld bestaat dat Nederland een van de meest gelijke landen ter wereld is, blijkt het vermogen in Nederland zeer ongelijk verdeeld. Schever dan in de meeste Europese

landen, schever zelfs dan in Groot-Brittannië en net zo scheef als in de Verenigde Staten. Een paar feiten: de drie rijkste Nederlanders bezitten meer dan ruim de helft van alle Nederlandse huishoudens bij elkaar. De bovenste 1 procent is goed voor bijna een kwart van het totale vermogen. De rijkste 10 procent van de Nederlandse huishoudens bezit 61 procent van het totale private vermogen. De onderste 60 procent van de Nederlandse huishoudens bezit slechts 1 procent van het totaal. Verrassende gegevens, vindt Van Bavel, hoogleraar aan de Universiteit Utrecht. 'Heel lang ging men ervan uit dat een land met een gelijkere inkomensverdeling, zoals Nederland, ook wel een meer gelijke vermogensverdeling zou hebben. Pas een paar jaar geleden kwam daar verandering in.'

Het private vermogen bedraagt in Nederland, voor zover waarneembaar, zo'n 1200 miljard euro. Een aanzienlijk deel van het vermogen onttrekt zich aan iedere registratie omdat het opgeborgen is in belastingparadijzen, en maakt dus geen deel uit van het onderzoek.

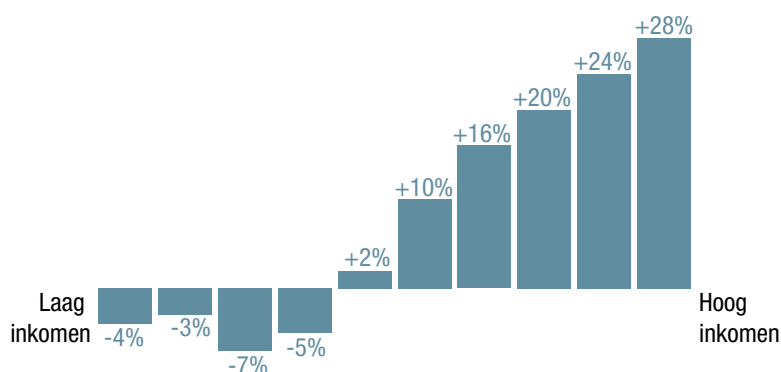
Maar al anderhalf jaar na verschijning van het rapport is de trend duidelijk: het aandeel van de rijkste 1 procent is twee jaar achter elkaar nog verder gegroeid, en nadert nu drie-tiende van de totale rijkdom. En de allerrijkste 0,1 procent van de huishoudens bezit nu meer dan een tiende van de totale private rijkdom.

Dezelfde trend is te zien in de inkomens, blijkt uit hetzelfde boek. Volgens de Amsterdamse hoogleraar Wiemer Salverda is de inkomensongelijkheid in Nederland weliswaar laag als je naar het hele plaatje kijkt. Maar de kloof tussen de uiteinden, de onderkant en de top, wordt steeds groter.

Dat beeld doemt ook op als puur naar de inkomens uit arbeid gekeken wordt. Hoogleraar arbeidsverhoudingen Paul de Beer vergeleek de ontwikkeling van de topinkomens in Nederland met het minimumloon. In 1990 verdiende een bestuurder uit de top 100 van Nederlandse bedrijven in iets minder dan twee weken hetzelfde als een minimumloner in een jaar. In 2011 had hij daar maar een week voor

INKOMENSONTWIKKELING VAN 1977 TOT 2015

Bevolking opgedeeld in 10 gelijke delen

Bron: WRR, *Hoe ongelijk is Nederland?*

nodig, voor de crisis in 2007 was dat even zelfs drie dagen. De crisis heeft een forse correctie in de topbeloningen aangebracht. Niettemin is de langjarige stijgende trend hierdoor niet ongedaan gemaakt.

Sinds 1977 zijn de lonen in Nederland aan de onderkant nauwelijks toegenomen. Tegelijkertijd zijn de lonen aan de bovenkant aanzienlijk gegroeid: de vloer van het loongebouw is nagenoeg hetzelfde gebleven, maar het plafond is aanzienlijk verhoogd.

TOENEMENDE ARMOEDE EN SCHULDEN

In 2014 zijn meer dan 1,4 miljoen mensen arm (ruim 8 procent van de Nederlandse bevolking), volgens CBS en SCP. Hun inkomen is minder dan het bedrag om in de minimale behoeften plus enige mate van sociale participatie te voorzien. De armoede is fors gegroeid sinds 2008. Uit cijfers van de Nederlandse Vereniging voor Volkskrediet blijkt dat zich in 2015 90.400 mensen hebben aangemeld voor schuldhulpverlening. In 2012 was dit aantal nog 84.500. De gemiddelde schuld steeg van 33.500 euro naar 42.900 euro.

Een nog wat groter deel van de Nederlandse huishoudens (14 procent) rapporteert moeilijk of zeer moeilijk rond te kunnen komen (CBS 2014). Dat ook niet-arme huishoudens moeite hebben om rond te komen, kan een kwestie van perceptie zijn, maar er kunnen ook factoren spelen zoals hoge woonlasten zonder perspectief op een goedkoper huis. Voor huurders met een laag inkomen is dikwijls geen financieel passende huurwoning beschikbaar. De hogere huur wordt maar ten dele gecompenseerd door de huurtoeslag. Andere oorzaken van het feit dat sommige niet-arme huishoudens toch moeilijk kunnen rondkomen, zijn hoge zorgkosten of aanpassingsproblemen bij een plotselinge inkomens terugval.

Een bijzondere vorm van schulden zijn huur- of hypotheekschulden, waardoor bewoners met ontruiming bedreigd worden. Het aantal huisuitzettingen bij woningcorporaties bedroeg 5550 in 2015. Huurachterstand blijkt de belangrijkste reden te zijn (84 procent). Met bijna 50.000

zittende huurders is het afgelopen jaar een betalingsregeling afgesproken. Ook woningeigenaren kampen met problemen bij de betaling van de woonlasten. In de laatste jaren is deze groep gegroeid doordat de woning minder waard werd. Een zogenaamde onderwaterhypotheek wordt problematisch als er verhuisd moet worden, bijvoorbeeld wegens een scheiding of verlies van werk. De afgelopen jaren waren er jaarlijks ongeveer 2.000 tot 3.000 executie-veilingen, een ruime verdubbeling sinds het begin van de crisis in 2008. Maar buiten deze veilingen, die gepaard gaan met zeer grote verkoopkortingen, komen zaken van woningeigenaren met betalingsproblemen in een onderhands verkoopcircuit terecht. Zodoende wordt het totale aantal huiseigenaren dat gedwongen uit huis moet, geschat op meer dan 10.000 per jaar.

Ons land telt ook steeds meer werkende armen. In totaal behoren er 596.000 Nederlanders tot deze groep: 356.000 volwassenen en 240.000 kinderen. In 1990 telde deze groep nog 'maar' 147.000 mensen zijn die wél werken, maar toch arm zijn.

ONDERWIJS GEEFT TOCH IEDEREEN EEN KANS?

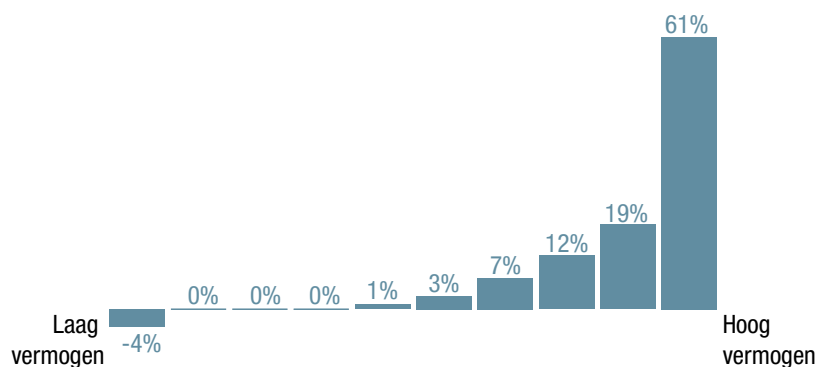
We hebben dus nog enkele straatlengten te gaan, waar het bestrijding van de ongelijkheid in Nederland betreft. Hoe doe je dat? Sinds de jaren zestig wordt zwaar ingezet op het bieden van gelijke kansen aan iedereen, via het onderwijs. Niet je afkomst moet bepalend zijn voor je vooruitzichten, maar je intelligentie in combinatie met je inzet. Van een klassenmaatschappij moest ons land zo veranderen

in een 'meritocratie', een maatschappij waarin je verdiensten maatstaf zijn voor je status. Deze aanpak via het onderwijs heeft geleid tot een enorme toename van het aandeel hoogopgeleiden in ons land. Maar wat blijkt de laatste tijd? Dat het opleidingsniveau van de ouders een (te) belangrijke rol speelt in de onderwijskansen van kinderen. Oftewel: de afkomst is wéér bepalend aan het worden. Dit hoeft niet te verbazen. IQ is voor een belangrijk deel erfelijk, evenals andere eigenschappen. En voor zover ze niet erfelijk zijn, heeft de (gezins-)omgeving grote invloed.

De Onderwijsinspectie constateerde dit voorjaar dat de kansongelijkheid in het onderwijs oploopt. De verschillen nemen toe tussen leerlingen met lager en hoger opgeleide ouders. Hierdoor krijgen veel kinderen met laag opgeleide ouders niet het onderwijs dat ze aan zouden kunnen en blijft talent onderbenut. Ze krijgen lagere basisschooladviezen en deze worden minder vaak bijgesteld op basis van de eindtoets. Ook in de eerste drie jaar van het voortgezet onderwijs stromen deze leerlingen vaker af. Bovendien gaan ze minder vaak naar het hoger onderwijs dan in eerdere jaren. Wat zijn de oorzaken hiervan? Hoogopgeleide ouders zijn meer betrokken geraakt bij de schoolloopbaan van hun kinderen. Zij kiezen bewuster en voor betere scholen. Hun kinderen gaan vaker naar huiswerkclasses en toetstrainingen en krijgen vaker medische indicaties wanneer ze op onderdelen achterblijven. Scholen spelen in op de vraag van ouders. Ze moeten wel, vinden ze, anders zoeken die een

VERDELING VAN HET NETTOVERMOGEN, 1 JANUARI 2012

Huishoudens opgedeeld in 10 gelijke delen

Bron: WRR / Van Bavel 2014 cbs

andere school en juist de betere leerling lopen ze niet graag mis. Leerlingen worden steeds vroeger op een bepaald niveau geplaatst. Leraren en schoolleider hebben, vaak onbewust, hogere verwachtingen van leerlingen van hoger opgeleide ouders. Zelfs minister Bussemaker zegt: 'Als je niet uitkijkt vindt het echte onderwijs in de schaduw plaats en zijn gewone scholen er alleen nog maar voor de kansarmen.' Ze laat daarom onderzoek doen naar de sociale effecten van privaat onderwijs, huiswerkbegeleiding en examen-training.

Dat het Nederlandse onderwijsstelsel ongelijkheid tussen kinderen van verschillende komaf in de hand werkt, is al heel lang bekend. Dé grote oorzaak daarvan is dat kinderen hier al op hun twaalfde, aan het eind van de basisschool, verdeeld worden over vmbo, havo en vwo. Keer op keer blijkt uit onderzoek dat dit nadelig is voor kinderen uit minder welgestelde gezinnen. Die hebben vaak meer tijd nodig om de achterstanden in te lopen die ze van huis uit meekrijgen, en als ze die tijd krijgen, komen ze uiteindelijk vaak inderdaad hoger uit. Het bewijs daarvoor is te vinden in al die landen waar die selectie op latere leeftijd plaatsvindt. In Nederland kennen we de 'middenschool', waar pas na een tweejarige brugperiode de keuze voor mavo, havo of vwo plaatsvond. Maar dit schooltype is nooit uit de experimentele hoek gekomen.

SP-Tweede Kamerlid Jasper van Dijk beschrijft op pagina 23 van deze Spanning hoe het zo ver kon komen én wat we eraan kunnen doen. En onderwijssocioloog Paul Jungbluth maakt op pagina 20 duidelijk hoe groot nog steeds de invloed van inkomensverschillen van ouders is op de onderwijskansen van kinderen. En hoe we die kansen eerlijker kunnen maken.

ALLES FLEX

Het aantal hoger opgeleiden is in ons land gestegen van 1 procent in 1960 naar 30 procent nu. Een geweldige groei, maar we zien sinds de jaren tachtig ook steeds meer de keerzijde: een goede opleiding biedt minder en minder de zekerheid van een vaste baan, een goed inkomen en een hoge

#GELIJKE KANSEN EN GELIJKE UITKOMSTEN

Bijvoorbeeld: Nederland telt 2,5 miljoen laaggeletterden; mensen die zo slecht kunnen lezen, schrijven en informatie verwerken dat ze niet volwaardig kunnen functioneren in de maatschappij. De helft heeft geen werk, velen hebben een slechte gezondheid. Al deze mensen hebben een 'gelijke kans' gehad in het onderwijs maar door tal van oorzaken is die kans hen ontglipt. Wellicht is bij één op de zoveel laaggeletterden sprake van een geestelijke beperking, maar bij alle anderen kunnen we echt gaan voor 'gelijke uitkomsten', namelijk een noodzakelijk minimum aan taalvaardigheid.

maatschappelijke status. Meer dan de helft van de nieuwe banen voor jongeren met een wetenschappelijke opleiding betreft een flexplek. Steeds meer jongeren zien zich gedwongen werk aan te nemen beneden hun opleidingsniveau. Een hele generatie groeit op in bestaansonzekerheid. Hoge studieschulden, geen vast werk, geen mogelijkheid een huis te kopen, een gezin te stichten, een pensioen op te bouwen. Geen land ter wereld kent meer flexibilisering dan Nederland. FNV-voorzitter Ton Heerts: 'Nederland is kampioen onzeker werk in Europa. De mentaliteit van 'zoek het zelf maar uit als werkende als je ziek bent, als je pensioen wilt, of als je werkloos wordt' raakt ons steeds meer.' Eerder constateerde directeur-generaal Guy Ryder van de *International Labour Organisation* (ILO), de arbeidsorganisatie van de Verenigde Naties, dat geen van de 186 landen die lid is van de ILO zoveel zelfstandigen, tijdelijke banen en deeltijdwerk heeft als Nederland. De flexibilisering van de arbeidsmarkt draagt bij aan nog grotere ongelijkheid. ROOD-voorzitter Merel Stoop sprak met jongeren over hun beleving van deze neoliberale combinatietang (zie pagina 9). In deze Spanning ook een gesprek met journalist en activist Roel Griffioen. 'Als de ongelijkheid toeneemt, wordt de strijd om de restjes bestaanszekerheid heviger en delven degenen met minder geld en minder sociaal kapitaal het onderspit. Voor wonen en werken geldt dat heel sterk. Als je

flexwerker bent verdien je 35 procent minder dan je collega met een vast contract. Dat betekent dat je kwetsbaarder bent op de woningmarkt en dat op steeds meer terreinen de vaste grond onder je voeten verdwijnt. Je krijgt dus meer een scheiding tussen mensen die het nog goed voor elkaar weten te krijgen en mensen die steeds verder wegzakken.'

JA, AAN ONGELIJKHEID KUNNEN WE VEEL DOEN

Ongelijkheid tiert dus welig en de gevolgen zijn funest. Maar ongelijkheid is geen natuurwet en er kan wel degelijk wat aan gedaan worden. Dat stelt bijvoorbeeld Anthony Atkinson, de Britse econoom die zich al sinds de jaren zestig bezighoudt met ongelijkheid en de bestrijding ervan. Het artikel 'Strijd tegen ongelijkheid is taak voor de hele regering' geeft een overzicht van de maatregelen die hij bepleit in zijn laatste boek *Ongelijkheid, wat kunnen we eraan doen?* én op pagina 27 een interview met de hoogleraar over de impact van zijn voorstellen. Atkinson beperkt zich in zijn maatregelen tot het economisch vlak: de verdeling van inkomens en vermogens en de machtsposities om hierop in te grijpen. Als we Paul Jungbluth en Jasper van Dijk gelezen hebben begrijpen we dat er óók op het gebied van onderwijs maatregelen moeten komen die zorgen voor niet alleen meer gelijke kansen, maar ook meer **#gelijke uitkomsten**. En er zijn nog veel meer maatregelen denkbaar: om gelijkere kansen op fatsoenlijke huisvesting te realiseren; meer rechtsgelijkheid; meer toegang tot cultuur en sport. Maar willen de heersende politieke partijen wel van de ongelijkheid af? Of is ongelijkheid precies de bedoeling, zoals David Hollanders op pagina 25 betoogt. Door de neoliberale politici wordt de toenemende ongelijkheid meestal genegeerd, goedgepraat of gebagatelliseerd. Deze politici gaan ook rustig verder de laatste restjes bescherming en bestaanszekerheid af te breken. Denk aan Pechtolds 'vaste baan voor iedereen', oftewel de baan zonder ontslagbescherming, denk aan de aanvallen om de pensioenfondsen te vermarkten, denk aan Bloks flexibilisering van de huurmarkt. Het is hopelijk zo dat ze hiermee hun eigen graf graven.

ARMER DAN HUN OUDERS

Tekst: Tijmen Lucie

Na de Tweede Wereldoorlog was – op een korte periode begin jaren zeventig na – de verwachting van de meeste ouders dat hun kinderen het beter zouden krijgen dan zij. Die tijd lijkt nu voorbij, stelt adviesbureau McKinsey.

Toekomstige generaties zullen het niet meer vanzelfsprekend beter krijgen. Deze trendbreuk constateert het adviesbureau McKinsey in het lijvige rapport *Poorer than their parents? Flat or falling incomes in advanced economies*.

Zeker sinds de crisis van 2008 leeft deze angst bij veel mensen in westerse landen. Het Sociaal en Cultureel Planbureau stelde begin dit jaar nog dat 66 procent van de Nederlanders verwacht dat toekomstige generaties het slechter zullen krijgen. McKinsey laat nu met harde cijfers zien dat deze vrees gegrond is. Tussen 1995 en 2004 ging minder dan 2 procent van de burgers in 25 westerse landen er in reëel inkomen op achteruit. In de tien jaar daarna – van 2005 tot 2014 – groeide dat cijfer naar tussen de 65 en 70 procent. Dit betekent dat in deze periode tussen de 540 en 580 miljoen mensen hun inkomen hebben zien stagneren of dalen. Bij ongewijzigd beleid zal over tien jaar de koopkracht van vier op de vijf burgers verder zijn afgenomen.

Een belangrijke oorzaak voor deze terugval is de financiële crisis van 2008 en het daarop volgende trage herstel, vooral in de eurozone. Maar verder dan dit punt te benoemen gaan de onderzoekers van McKinsey niet. Uitvoeriger gaat het rapport in op ontwikkelingen op de arbeidsmarkt (vakbondsgraad, flexibilisering), demografische factoren (ontgroening, vergrijzing), macro-economische condities (groei, krimp), ontwikkelingen op de kapitaalmarkten (pensioenen en huizen) en beleidswijzigingen op het gebied van belastingen en inkomensoverdrachten (subsidies en uitkeringen).

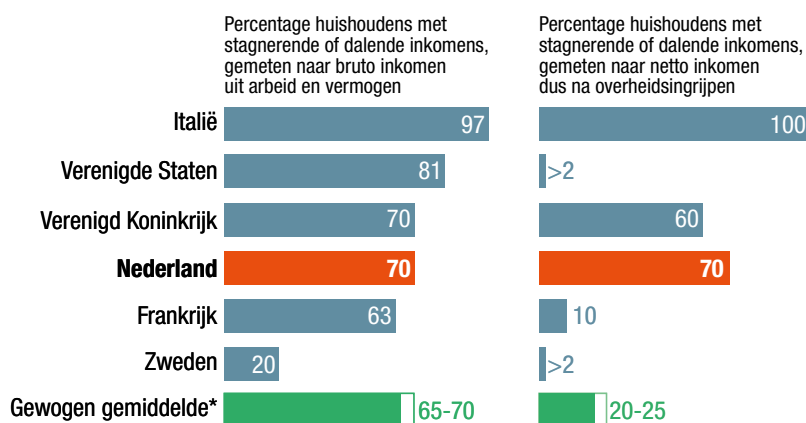
Interessant aan het onderzoek is dat Nederland een van de zes nauwgezet onderzochte landen is. De andere vijf zijn de VS, Groot-Brittannië, Frankrijk, Italië en Zweden. Wat opvalt is dat maar liefst 70 procent van de Nederlandse huishoudens er sinds 2005 in besteedbaar inkomen (dus na belastingen en overdrachten) op achteruit is gegaan. Alleen Italië presteert op dit vlak nog slechter. Daar is nagenoeg iedereen erop achteruit gegaan. In Frankrijk heeft daarentegen maar 10 procent van de huishoudens het reëel besteedbaar inkomen zien dalen en in de VS en Zweden zelfs minder dan 2 procent. Deze enorme verschillen hangen samen met hoe

ationale overheden reageerden op de crisis, het gevoerde economisch en sociaal beleid en de kracht van de vakbonden. In geen van de onderzochte landen is het loonaandeel in het nationaal inkomen (de arbeidsinkomensquote) de afgelopen jaren zo sterk gedaald als in Nederland. Zelfs meer dan in de VS en Groot-Brittannië, waar vakbondsrechten sinds Thatcher en Reagan stelselmatig zijn afgebroken. Het tekent de doorgeschoten flexibilisering van de arbeidsmarkt en de meegaandheid van de vakbonden in ons land.

Volgens McKinsey moeten we de oorzaak voor de achteruitgang van de lonen exclusief zoeken in technologische verandering. Kort gezegd heeft technologische innovatie de prijs voor hooggeschoolde arbeid verhoogd en voor laaggeschoolde arbeid verlaagd. Deze verklaring staat in de economische wetenschap echter in toenemende mate ter discussie. Zo blijkt uit onderzoek van de Internationale Arbeidsorganisatie (ILO) dat het verklarende aandeel van automatisering op de daling van de arbeidsinkomensquote nihil is. Veel bepalender zijn globalisering, flexibilisering van de arbeidsmarkt en financialisering (belastingontwijking).

En juist in deze factoren hebben multinationals nadrukkelijk de hand gehad. Terecht merkt financieel geograaf Ewald Engelen in zijn kritische bespreking van het McKinsey-rapport op dat die wel heel opzichtig buiten schot worden gehouden. Wat ook weer niet zo vreemd is, aangezien het grootbedrijf de belangrijkste broodheer is van het adviesbureau. Maar voor een goede analyse van de zorgwekkende sociaaleconomische ontwikkelingen die McKinsey zo treffend schetst, mag de rol van multinationals niet onbenoemd blijven. Net zo goed als neoliberale politici dragen multinationals verantwoordelijkheid voor de sterke inkomensdaling van grote groepen mensen.

STAGNERENDE EN DALENDE INKOMENS SINDE 2005

*Gemiddelde van 25 ontwikkelde economieën, rekening houdend met bevolkingsaantal

Bron: McKinsey Global Institute

Young & United in actie tegen het minimum jeugdloon.

Foto: Karen Veldkamp

JONGEREN HEKELEN TOENEMENDE ONGELIJKHEID EN WILLEN VERANDERING

Tekst: Merel Stoop

De patatgeneratie, de verloren generatie, generatie Y, millennials. Het is van alle tijden om de jonge generatie een aparte naam te geven. Wat is er aan de hand met de huidige generatie jongeren? Zijn de vooroordelen waar en zijn zij echt zo egoïstisch, hechten ze veel waarde aan geld en weinig waarde aan vastigheid?

Zes jongeren, in leeftijd variërend van 18 tot 33 jaar. Voor dit artikel vroeg ik hen naar hun leven nu, waar ze over tien jaar hopen te zijn en hoe ze tegen ongelijkheid aankijken. Van deze zes jongeren studeert de helft, de rest werkt.

Wat niet vreemd is, is dat de persoon met de meeste zekerheid (vast werk op zijn opleidingsniveau en geen studieschuld) het minst denkt dat er sociale ongelijkheid is. Jaap: 'Mijn ervaring tot nu toe is dat er voldoende vangnetten en mogelijkheden zijn, bijvoorbeeld de studielening, waardoor in principe iedereen kan studeren. Ik heb zelf een lening gehad van 12.000 euro en die is helemaal afbetaald. Ook hoor ik in mijn

omgeving eigenlijk niks over mensen die bepaalde dingen, zoals studeren, niet zouden kunnen.' Floor durft er nog geen uitspraken over te doen: 'Omdat ik nog studeer, heb ik niet het idee dat ik er al iets zinnigs over kan zeggen. Ik kan me wel voorstellen dat ik het ga ervaren als ik op zoek ga naar een huisje voor mezelf, in plaats van mijn studentenkamer.' Laura is afgestudeerd en ervaart wel degelijk ongelijkheid. 'Belangrijke zaken zijn niet altijd gelijk verdeeld. Bepaalde mensen of groepen mensen krijgen minder waardering. Er is niet altijd sprake van gelijke behandeling.' Ilona sluit zich daarbij aan: 'Door verschillende afkomsten en financiële omstandigheden zijn de kansen op

werk en opleiding niet eerlijk verdeeld.' Ook Danique benoemt kansongelijkheid: 'Ongelijkheid houdt onder meer in dat niet iedereen de kans krijgt om goed onderwijs te volgen.' Nipun werkt in de kinderopvang: 'Kinderen die van het speciaal onderwijs komen, hebben minder studierichtingen om uit te kiezen.'

ACHTERGROND: IN WELKE WERELD GROEIDEN ZIJ OP?

Na de Tweede Wereldoorlog kwam het postmodernisme op, een stroming die als belangrijkste kenmerk heeft dat al het weten cultureel bepaald is. In andere woorden: de waarheid bestaat niet, het ligt er maar net aan hoe je het bekijkt. Het is een directe diskwalificatie van stromingen, religies en ideologieën die claimen die 'waarheid' wel in pacht te hebben. En dat is niet zo gek, gezien de heersende ideologie tijdens de oorlog: het nationaalsocialisme. Dat had niets dan ellende gebracht. Maar ook de spanningen tussen Oost en West speelden een belangrijke rol. De wereld was na de oorlog 'opgeknipt' in twee delen: het kapitalistische deel met de Verenigde Staten als leidende factor en het communistische deel met de Sovjet-Unie als aanjager.

Hoewel het postmodernisme na de Tweede Wereldoorlog aan een opmars begon, duurde het een aantal decennia voordat de invloed van de stroming echt merkbaar werd. De generatie na de Tweede Wereldoorlog kende namelijk wel degelijk meer gelijkheid. Nederland stond lange tijd in het teken van de wederopbouw. In de jaren vijftig, zestig en zeventig streefde men naar gelijke kansen voor iedereen. Denk bijvoorbeeld aan een minister-president als Joop den Uyl (premier van 1973 tot 1977), die de uitkeringen en de AOW verhoogde en een minimumloon invoerde. Bijna iedereen in Nederland verdiende redelijk, had vast werk en een huis. Tot de jaren tachtig eraan kwamen.

Aan de vooravond van de jaren tachtig, in 1979, schreef Jean-François Lyotard zijn invloedrijke boek *La condition postmoderne: rapport sur le savoir* (in het Nederlands verschenen onder de titel *Het postmoderne weten: een verslag*). Daarin kondigde hij het einde van de grote verhalen aan. Overkoepelende verhalen waren volgens hem onhoudbaar geworden door andere technologische vooruitgang. Door de toegenomen welvaart zouden niet langer economische verhoudingen leidend zijn, maar juist talige en symbolische verhoudingen. Eind 1979 brak eveneens de tweede oliecrisis in het Midden-Oosten uit. Hierdoor steeg de olieprijs in rap tempo, met economische gevolgen voelbaar over de hele wereld. Tegelijkertijd kwamen er in invloedrijke landen als de Verenigde Staten en Engeland conservatieve regeringen aan de macht, met aan het roer respectievelijk Ronald Reagan en Margaret Thatcher. Zij onderschreven het gedachtegoed van de Chicago School, een stroming die onder leiding van Milton Friedman pleitte voor veel meer vrije markt en het beperken van de invloed van de overheid. Ook in Nederland kwamen er rechtse kabinetten, Lubbers I en II, die de verzorgingsstaat flink op de schop namen. Het neoliberalisme, met een politiek van steeds verdergaande vermarkting, werd onder invloed van het postmodernisme ingezet. Want als er geen waarheid meer is, of als de waarheid per individu verschilt, dan komt juist dat individualisme centraal te staan. Zoek het allemaal zelf maar uit. Het postmodernisme ondermijnt iedere vorm van sociale cohesie, doordat een verbindende analyse er niet meer is, ofwel ontkend wordt.

In 1989, na een decennium van rechtse kabinetten in ons land, kwam de Partij van de Arbeid, onder leiding van Wim Kok, weer in de regering. Dat was Lubbers III, dus met het CDA. In datzelfde jaar kwam er met de val van de Berlijnse Muur een einde aan de Koude Oorlog. Oost- en West-Duitsland waren niet langer van elkaar gescheiden en de dreiging van een nucleaire oorlog werd een stuk kleiner. Kreeg Lyotard daardoor gelijk en eindigden hiermee de grote verhalen? De conservatieve filosoof Fukuyama stelt dat dit inderdaad het geval was. Volgens hem is de liberale democratie de ultieme vorm. In de jaren negentig van de vorige eeuw stelde Wim Kok, partij-leider van de Partij van de Arbeid, dat het afschudden van ideologische veren een bevrijding kan zijn. Hij had de daad al

Danique (18) volgt de opleiding Juridisch Administratief Medewerker (mbo) en heeft geen bijbaantje meer. Haar studieschuld blijft onder de 15.000 euro.

Ilona (19) doet een opleiding tot secretaresse (mbo) en werkt daarnaast als schoonmaakster. Haar studieschuld zal onder de 5000 euro blijven.

Floor (23) studeert Kunstgeschiedenis (wo). Ze heeft daarnaast een bijbaan als verkoopster en een studieschuld tussen de 25.000 en 30.000 euro.

Laura (23) heeft Taalwetenschappen gestudeerd (wo). Ze werkt als administratief medewerker, editor en student-assistent (geen vaste contracten) en doet vrijwilligerswerk bij een vluchtelingenopvang. Haar studieschuld bedraagt minder dan 10.000 euro.

Jaap (30) heeft Supply Chain Management gestudeerd (wo) en heeft een vaste baan op zijn opleidingsniveau. Hij heeft zijn studieschuld van onder de 15.000 euro afgelost.

Nipun (33) heeft Sociaal Pedagogisch Werk gestudeerd (mbo) en heeft een vaste baan bij een kinderopvang. Hij heeft geen studieschuld gehad.

* Op verzoek van de geïnterviewden zijn enkele voornamen gefingeerd.

bij het woord gevoegd door met liberale partijen in zee te gaan. Van 1994 tot 2002 kregen we in Nederland te maken met twee zogenoemde paarse kabinetten. De PvdA vormde een kabinet met de VVD en D66. De strijd was niet langer ideologisch, maar pragmatisch. Twee ogenschijnlijk tegenstrijdige partijen gingen met elkaar regeren, met D66 als een soort van smeermiddel. Maar ook daarna zagen we louter rechtse regeringen, die alles wat van ons allemaal is verder vermarktten en de zwakste schouders de zwaarste lasten lieten dragen. Ook daar werkte de PvdA vrolijk aan mee.

Mensen die nu jong zijn, zijn dus opgegroeid in een neoliberale samenleving. Een samenleving met (rechtse) politieke partijen die onder

ROOD op de bres voor goed en toegankelijk onderwijs.

invloed van het postmodernisme claimen niet langer ideologisch te zijn. Hun ideologie is de heersende, dus de status quo. Alsof het neoliberalisme geen ideologie is, maar een vaststaand feit. Door de (terecht) negatieve lading van het woord schreef de VVD in 2014 zelfs een boek getiteld *Neoliberalisme. Een politieke fictie*. In die zin kreeg Lyotard gelijk: als je de heersende ideologie accepteert als iets neutraals of zelfs als iets niet-bestaands, dan eindigt het verhaal. Maar betekent opgroeien in een neoliberale samenleving ook dat je deze accepteert?

HET ONTSTAAN VAN EEN SCHULDENGENERATIE

De afgelopen jaren is er voor jonge mensen veel veranderd. Denk dan aan heel concrete dingen, zoals het afschaffen van de studiefinanciering. Sinds de invoering van het schuldenstelsel is er al een afname van bijna 7 procent van het aantal eerstejaarsstudenten. Dat is niet zo gek, gezien de financiële drempels die de regering heeft opgeworpen om te kunnen studeren. Een gemiddelde schuld zal in dit stelsel zo'n 30.000 euro bedragen. En dat is nog maar een gemiddelde: de meeste studenten zijn vanwege allerlei redenen niet na vier jaar klaar met studeren. Door dit stelsel dreigt er een schuldengeneratie te ontstaan. In de Verenigde Staten zorgt dit al voor veel problemen. *The Guardian* schreef in maart nog over een meisje met een schuld van 125.000 dollar, terwijl ze haar studie niet eens had afgerond. Dat is een schuld waar

je je leven lang niet meer vanaf komt. Ook van de jongeren die ik sprak hebben er vijf een schuld (gehad), eentje richting de 30.000 euro. En drie van hen studeerden toen er nog wel studiefinanciering was. Ilona zegt erover: 'Veel jonge mensen kunnen geen studie beginnen omdat het te veel geld kost.' Voorstanders van het schuldenstelsel stellen dat het hebben van een schuld geen probleem is, want die betaal je met je goede baan zo af. Los van het perverse idee van geld lenen om een opleiding te kunnen volgen, is het niet zo'n feest. Veel jongeren die afgestudeerd zijn hebben of geen werk, of werk dat flink onder hun opleidingsniveau ligt.

Ook Laura ervaart dit. Zij heeft een masteropleiding afgerond, maar werkt als administratief medewerker en editor. 'Ik ben tevreden met mijn leven nu, ik hoop alleen op een vaste baan op mijn niveau.' Afgelopen jaar verscheen er een rapport van de Onderwijsinspectie waaruit blijkt dat de ongelijkheid in het onderwijs toeneemt. De inspectie concludeert dat de verschillen tussen leerlingen met lager en hoger opgeleide ouders toenemen. Het lijkt haast alsof we weer in de negentiende eeuw zijn beland: wie als dubbeltje is geboren, zal nooit een kwartje worden.

TUSSEN WAL EN SCHIP

De toenemende flexibilisering van de arbeidsmarkt is ook een goed voorbeeld van de neoliberale werkelijk-

heid. Veel jongeren zijn tijdelijk in dienst en worden ontslagen op het moment dat een werkgever ze een vast contract moet gaan aanbieden. Trouw schreef onlangs dat nog maar een kwart van de jongeren tussen de 20 en 25 jaar zelfstandig kan rondkomen. En uit cijfers van het CBS blijkt dat in 2015 maar liefst zeven op de tien afgestudeerden die werk vonden, een flexibel dienstverband had. Naast de factor onzekerheid, verdienen mensen met een flexcontract zo'n 35 procent minder dan hun collega's in vaste dienst. Flexwerkers zijn veel goedkoper dan mensen in vaste dienst, dus ergens is het wel begrijpelijk dat bedrijven er dol op zijn. Maar het gaat wel ten koste van de zeggenschap op de werkvloer. Mensen die vrezen voor hun baan, zijn niet geneigd om kritiek te leveren. Daarnaast zullen werkgevers niet snel investeren in (interne) opleidingen, want de werknemer is toch zo weer weg. Ilona: 'Ongelijkheid moet aangepakt worden, zodat de mensen die de minste kansen krijgen ook zekerheid hebben op een baan.'

De huizenmarkt is ook een rommeltje: een kamer vinden in studentensteden is een haast onmogelijke opgave, om nog maar te zwijgen over de wachtlijsten die er zijn voor betaalbare huurwoningen. Veel mensen vallen tussen wal en schip. Onder andere Trouw schrijft over mensen die nergens heen kunnen. Ze verdienen te veel voor huurtoeslag of een sociale huurwoning, maar ze krijgen door hun flexibele contract geen hypotheek bij de bank. Huren in de vrije sector is vaak geen optie, want het aanbod is klein waardoor de prijzen torenhoog zijn. Waar moet je dan naartoe? Sommige jongeren gaan noodgedwongen weer bij hun ouders wonen. Ze kunnen geen eigen leven opbouwen.

GROTE VERSCHILLEN

Ervaren de jongeren die ik sprak sociale ongelijkheid? Of denken ze dat zij het wel redden? Floor: 'Sommige mensen moeten, mede doordat hun ouders bijvoorbeeld deels arbeidsongeschikt zijn, meer geld voor hun studie lenen dan anders het geval was geweest. Ook ken ik mensen die vanwege hun leeftijd erg lang moesten solliciteren om aan een nieuwe baan te komen.' Laura: 'Ik werk als vrijwilliger bij vluchtelingen en ik zie daar veel

sociale ongelijkheid. Denk aan lang wachten tijdens de procedure, niet mogen werken, weinig geld, geen gelijke behandeling en discriminatie. Daarnaast ervaar ik in het algemeen vaak grote verschillen tussen arm en rijk in de samenleving. Bijvoorbeeld in mijn eigen familie, waarin mensen door persoonlijke omstandigheden – ziekte en het overlijden van andere familieleden – nooit een opleiding hebben gevolgd en daardoor niet aan werk kunnen komen.’

Kan je in Nederland bereiken wat je maar wilt? Volgens Jaap wel: ‘Er zijn voldoende uitkeringen en mogelijkheden, dus daar zal het niet aan liggen. Als je hard werkt, kan je een hoop bereiken.’ Volgens de anderen ligt dat toch anders. Laura: ‘Dit is natuurlijk niet altijd zo, er zijn altijd zaken waar je geen invloed op hebt, zoals je gezondheid, waar je wordt geboren en je capaciteiten. Niet iedereen krijgt dezelfde kansen en heeft dezelfde mogelijkheden.’ Ook Nipun ziet dit: ‘Het ligt eraan wat voor opleidingsniveau en wat voor middelen je hebt. En uit wat voor milieu je komt.’ Volgens Floor moet je bereid zijn offers te maken. ‘Denk aan meer geld lenen als je door wilt studeren, waardoor je al met 10-0 achterkomt. Maar uiteindelijk bereik je dan misschien wel wat je wilt, ook al kun je pas later dan je hoopte bijvoorbeeld een hypotheek krijgen. Persoonlijke omstandigheden kunnen natuurlijk voor uitzonderingen zorgen.’ Ilona zegt erover: ‘Je kan alles bereiken als je veel geld hebt.’

OPTIMISME EN ZORGEN

In zestien Europese landen loopt het grootschalige project *Generation What*, dat probeert een beeld te schetsen van de huidige generatie 15- tot 34-jarigen. Omroep BNN voert dit uit in Nederland. Allerlei vragen komen daarbij aan bod: over politiek, over de liefde en over werk. Wat opvalt, is dat de antwoorden over maatschappelijke thema's in dit grootschalige onderzoek grotendeels overeenkomen met het beeld van de jongeren die ik interviewde.

Er komt een positief beeld uit over de toekomst: 86 procent van de jongeren die meededen aan het onderzoek denkt in zekere mate bij de mensen te

horen die de meeste kans hebben op een succesvol leven. En 77 procent is optimistisch over de toekomst. Over het heden zijn de resultaten een stuk negatiever. Zo is 83 procent van de deelnemers het eens met de stelling dat banken en geld de wereld regeren. 77 procent stelt dat er te veel ongelijkheid is. Ook maken veel jongeren zich zorgen over het vinden van een baan: maar liefst 42 procent. Onder studenten is dat zelfs 49 procent. 65 procent van de jongeren zegt dat er te veel individualisme is. 80 procent zegt dat er te veel armoede is. 75 procent zegt dat de kloof tussen arm en rijk steeds groter wordt. 82 procent zegt dat geld te belangrijk wordt gevonden in de hedendaagse samenleving. Danique: ‘Voor mij zijn de belangrijkste dingen in het leven vrijheid van studie en dat iedereen gelijk wordt behandeld.’

Dat biedt hoop voor de toekomst. Jongeren ervaren en erkennen de problemen van de neoliberale samenleving, maar denken dat hun toekomst er rooskleurig uitziet. Is dat omdat ze individualistisch zijn en denken dat rampspoed hen niet overkomt? Integendeel. 67 procent van de jongeren zegt dat je het niet redt in het leven zonder sociaal te zijn. We moeten het samen doen. De politiek wordt niet vertrouwd, maar vakbonden wel. 60 procent van de

jongeren heeft vertrouwen in de vakbond. Dat hebben we afgelopen jaar ook gezien. Beweging Young & United, gestart door FNV, zag het licht en overwon. Jongeren knokten samen tegen het onrechtvaardige jeugdloos – en met succes: het is deels afgeschaft. Danique: ‘Je kunt je omstandigheden veranderen door voor je doelen te gaan en je aan te sluiten bij een politieke organisatie en acties gaan voeren.’ Ook de andere jongeren die ik sprak, zijn positief over de toekomst. Ze hopen allemaal op geluk, werk dat ze leuk vinden en een fijne relatie.

TAAK VOOR DE SP

In dat positieve verhaal ligt ook een taak voor de SP. Mensen komen niet in actie omdat ze het slecht hebben, maar omdat er hoop is op een betere toekomst. Veel jongeren maken dezelfde analyse als wij. Er is sprake van toenemende ongelijkheid in Nederland en daar moeten we iets aan doen. Jongeren van nu zijn relatief gelukkig, maar willen zeker wel in actie komen voor dingen waar zij zich zorgen over maken. Zeker als dat met een positieve en brutale insteek kan. Dat is ook de kracht van Young & United. Maar ook op minder concrete thema's zien we dat jonge mensen van zich laten horen, zoals waar het gaat om de oorlogen die gevoerd worden in het Midden-Oosten.

De SP heeft de ideeën om het drastisch anders te doen. Denk aan onze plannen voor het onderwijs: meer zeggenschap voor studenten en docenten, een leefbare studiebeurs en in de toekomst het afschaffen van les- en collegegeld. Ook op het gebied van werk moet er veel veranderd worden. Het moet goedkoper worden om mensen vast in dienst te nemen. Daarnaast moeten er meer woningen bijgebouwd worden in de sociale huursector, zodat de woningnood teruggedrongen kan worden. Als meer mensen vast werk hebben, wordt het kopen van een huis ook weer eenvoudiger. Vijf van de zes jongeren die ik sprak, vinden dat er meer moet gebeuren in Nederland om sociale ongelijkheid aan te pakken. Nipun: ‘Als we dat doen, dan krijg je meer welvaart en betere oplossingen voor mensen die het sociaal moeilijker hebben.’

Foto: Nynke Vissia

Merel Stoop (25) woont in Den Bosch en is sinds juni 2014 de voorzitter van ROOD, jong in de SP. Ze is net afgestudeerd aan de Radboud Universiteit Nijmegen als taalwetenschapper en heeft vijf jaar in de thuiszorg gewerkt. Haar eigen studieschuld bedraagt 14.000 euro.

WELKE TOEKOMST HEBBEN ONZE KINDEREN?

Tekst: Tijmen Lucie

Robert Putnam toont in zijn nieuwste boek *Our Kids. The American Dream in Crisis* overtuigend aan dat het in de Verenigde Staten voor kinderen uit lagere sociale milieus nagenoeg onmogelijk is geworden om het beter te doen dan hun ouders. Hoewel de kansenongelijkheid in Nederland nog niet zo groot is als in de Verenigde Staten, laat Putnam wel zien wat ‘onze kinderen’ te wachten staat als we doorgaan op de ingeslagen neoliberale weg.

De Amerikaanse politicoloog Robert Putnam verwierf in het jaar 2000 wereldfaam met zijn bestseller *Bowling Alone*. Hierin stelde hij dat de sociale samenhang in de VS sinds de jaren zestig langzaam is afgebrokkeld. Zijn theorie over de uitputting van ‘sociaal kapitaal’ kon op veel belangstelling rekenen van regeringsleiders uit binnen- en buitenland. Putnam werd in een klap wereldberoemd.

In zijn nieuwste boek *Our Kids* laat Putnam zien hoezeer de kansenongelijkheid in de VS de afgelopen decennia is toegenomen. Door een combinatie van goed gekozen interviews en een enorme hoeveelheid relevante data, maakt hij duidelijk hoezeer de werelden van kansrijk en kansarm in de VS letterlijk uit elkaar zijn gegroeid. Was het verschil voorheen vooral economisch, nu hebben de *haves* van alles meer: een stimulerende thuissituatie, een bloeiend verenigingsleven, een uitgebreid sociaal netwerk en goed onderwijs. De *have-nots* hebben gebrek aan dit alles.

Putnam toont tientallen schaarvormige grafieken die laten zien dat de bezittende klasse zich in toenemende mate verwijderd van de niet-bezittende klasse: of het nu gaat om sporten op school, obesitas, kerkbezoek, financiële stress, arbeidsdeelname van moeders, eenoudergezinnen, vriendschappen, of universiteitsdiploma's. Putnam keerde voor zijn boek terug

naar Port Clinton in Ohio, de stad waar hij opgroeide in de jaren vijftig. Daar sprak hij met oud-klasgenoten en vroeg hen hoe ze terechtgekomen waren. Bijna allemaal waren ze hoger op de maatschappelijke ladder geëindigd dan hun ouders. Een halve eeuw later is alles anders. Port Clinton is volgens Putnam veranderd in een regelrechte nachtmerrie. De industrie is uit de stad verdwenen, waardoor veel laaggeschoolden werkloos thuis zitten. In grote delen van Port Clinton groeit meer dan vijftig procent van de kinderen in armoede op. Behalve in de wijk aan het meer van Port Clinton

Robert Putnam
Our Kids. The American Dream in Crisis
Uitgeverij Simon & Schuster

waar de rijke bovenlaag woont. Wat Putnam met zijn interviews wil illustreren is dat als je de kinderen in Port Clinton in de jaren vijftig vergelijkt met de kinderen van nu, zichtbaar wordt dat de kansenongelijkheid dramatisch is toegenomen. Waar

in de jaren vijftig ras en sekse nog grote belemmeringen vormden voor sociale mobiliteit, speelde klasse toen een minder bepalende rol. Ook als je arm geboren werd, had je mogelijkheden om met de hulp van staat, bureaus en gemeenschap je sociale milieu te ontstijgen. Nu is dat omgekeerd: sekse en ras zijn in de ogen van Putnam minder een belemmering voor sociale mobiliteit geworden, maar klasse is dat des te meer. De welgestelden – ongeacht geslacht of achtergrond – trekken zich niet langer het lot aan van andermans kinderen, die het minder getroffen hebben. Putnams missie is om de kansenongelijkheid te verkleinen. De beleidsaanbevelingen die hij doet, zoals voor- en vroegschoolse educatie, gemengde wijken en buitenschoolse activiteiten voor kansarme kinderen, zijn echter volstrekt onvoldoende om de klassenverschillen te verkleinen. Hij laat na te vertellen welke politieke en economische krachten de enorme sociaaleconomische ongelijkheid in de VS veroorzaakt hebben. Hij verzuimt bovendien te vermelden hoezeer de grote bedrijven en superrijken invloed uitoefenen op de politiek en hoe goed zij in staat zijn om hun belangen te beschermen ten koste van de 99%.

Toch is *Our Kids* een buitengewoon interessant boek vanwege de goed gekozen combinatie van interviews met kwantitatief materiaal en vanwege de boodschap dat de tweedeling in de Amerikaanse samenleving een feit is. Zover zijn we in Nederland nog niet, maar ook hier neemt de kansenongelijkheid toe en leven hoog- en laagopgeleid steeds meer in gescheiden werelden. Bovendien volgt de Nederlandse overheid het voorbeeld van de Verenigde Staten, door de verantwoordelijkheid voor sociale mobiliteit van zich af te schuiven onder het mom van ‘de participatiemaatschappij’. En dat biedt na het lezen van *Our Kids* een weinig hoopgevend perspectief.

JOURNALIST EN ACTIVIST ROEL GRIFFIOEN

‘BESTAANSONZEKERHEID GRIJPT OM ZICH HEEN’

Tekst: Tijmen Lucie Foto's: Nynke Vissia

Door de flexibilisering van werken en wonen bedreigt bestaansonzekerheid steeds meer mensen. Zeker nu de verzorgingsstaat langzamerhand wordt ontmanteld en de buffers verdwijnen. Volgens Roel Griffioen is het van groot belang om alle verschillende precairen en flexibelen met elkaar te verbinden – hoog- en laagopgeleid, oud en jong – om een front te vormen tegen het dominante neoliberale denken van ieder voor zich en de markt boven alles.

› Je hebt voor De Correspondent een serie artikelen geschreven over bestaansonzekerheid. Waar komt jouw belangstelling voor dit onderwerp vandaan?

‘Mijn interesse voor bestaansonzekerheid is gewekt door de stadsvernieuwingsprojecten die hebben plaatsgevonden in de wijken waar ik heb gewoond. Veel van deze wijken die na de Tweede Wereldoorlog

zijn gebouwd, zoals Amsterdam Nieuw-West, hebben een slechte naam in de publieke opinie en zijn op de schop gegaan. Deze enorme projecten hebben niet alleen als doel om de huisvesting en leefomgeving van de huidige bewoners te verbeteren, maar ook om de bevolkingssamenstelling te wijzigen en nieuwe, kapitaalkrachtige bewoners aan te trekken. Dit proces van ‘gentrificatie’ leidt onherroepelijk

tot verdringing van de werkende klasse. Wat mij fascineert is hoe tijdelijke contracten daarin een rol spelen en hoe allerlei mensen met een onduidelijke professionele status, zoals studenten en kunstenaars, tijdelijk worden ingezet om de overgang van ‘probleemwijk’ naar ‘droomwijk’ te veraangename. Dan kom je erg in de buurt van bestaansonzekerheid en vooral hoe bestaansonzekerheid momenteel aan het veranderen is. Bestaansonzekerheid is natuurlijk altijd aanwezig geweest, maar werd door de verzorgingsstaat wel zoveel mogelijk geminimaliseerd. Nu is bestaansonzekerheid gedemocrateerd, zou je kunnen zeggen. Steeds meer mensen komen ermee in aanraking. Niet alleen de onderste regionen van de maatschappelijke piramide, ook die

Roel Griffioen is architectuurhistoricus en journalist. Hij schreef voor De Correspondent verschillende artikelen over het onderwerp bestaansonzekerheid: decorrespondent.nl/roelgriffioen Daarnaast werkte hij mee aan de documentaire Alles Flex? over wat voor samenleving we krijgen als het wonen en het werken is geflexibiliseerd. Deze documentaire is te zien op: sp.nl/Zo4

daarboven. Heel veel mensen zijn slechts een stap verwijderd van potentiële rampspoed, want de buffers verdwijnen. Bestaansonzekerheid wordt daarmee een nieuwe vorm van bestuur. Bestaansonzekerheid wordt niet langer geminimaliseerd, maar de ondergrens wordt in het neoliberale markdenken steeds verder verlaagd, waardoor steeds meer mensen het moeilijk krijgen.'

› **Waarom is Nederland zo door-
geslagen in het flexibiliseren van
werken en wonen?**

'In geen enkel ander land is voor een werkgever het verschil in prijs tussen iemand die een tijdelijk verband heeft en iemand met een vast contract zo groot als in Nederland. Daarbij komen we uit een situatie waarin de bescherming veel groter was dan in andere landen, zeker in het geval van wonen. Wij hebben bijvoorbeeld een veel uitgebreider publiek huurstelsel dan België, maar dat wordt ook met een veel grotere snelheid weer afgebroken. Daarom zie je nu dat in de steden – vooral in Amsterdam – arm en rijk steeds meer gescheiden van elkaar wonen.'

› **Komt het ook door de onmacht van
vakbonden en centrumlinkse partijen
tegen de dominante neoliberale
politiek?**

'Ja, de sociaaldemocraten en vakbonden zijn zo gewend geraakt om aan tafel te zitten, dat er geen cultuur meer bestaat van in verzet komen tegen bepaalde hervormingen of transformaties. De marge is geneutraliseerd. In België, waar ik sinds een jaar woon, heerst die poldercultuur veel minder en bestaan er nog steeds sterke vakbonden – die gehaat worden door de politiek, maar wel het land plat kunnen leggen. Zij weten die nieuwe generatie van flexibelen en precaireren overigens ook maar mondjesmaat aan zich te binden, maar er bestaat wel veel meer een cultuur van hakken in het zand dan in Nederland.'

› **In hoeverre hangen bestaans-
onzekerheid en ongelijkheid
met elkaar samen?**

'Sociaaleconomische ongelijkheid en bestaansonzekerheid hebben zeker veel met elkaar te maken. Door het wegvallen van het immuunsysteem dat

de verzorgingsstaat bood, is bestaanszekerheid schaarser geworden. Als de ongelijkheid toeneemt, wordt de strijd om de restjes bestaanszekerheid heviger en delven degenen met minder geld en minder sociaal kapitaal het onderspit. Voor wonen en werken geldt dat heel sterk. Als je flexwerker bent verdien je 35 procent minder dan je collega met een vast contract. Dat betekent dat je kwetsbaarder bent op de woningmarkt en dat op steeds meer terreinen de vaste grond onder je voeten verdwijnt. Je krijgt dus meer een scheiding tussen mensen die het nog goed voor elkaar weten te krijgen en mensen die steeds verder wegzakken.'

› **Waarom komen mensen in Neder-
land zo weinig in verzet tegen hun
onzekere bestaan?**

'Veel mensen hebben het gevoel dat ze op zichzelf zijn aangewezen. Ik ben zelf vanaf de zijlijn betrokken bij enkele activistische initiatieven rond precariteit, zoals de Bond Precaire Woonvormen, die opkomt voor mensen in een benarde woonsituatie. Dan merk je dat heel veel mensen die ergens in een tijdelijke woning zitten,

toegang tot die kanalen als iemand met een vast contract. Datzelfde geldt voor mensen met een tijdelijk huurcontract.'

› **Hoe is dat in de ons omringende
landen? Bijvoorbeeld in België?**

'Wat interessant is, is dat je daar én een sterke vakbeweging én een sterke vernieuwingsbeweging hebt, waarin vakbonden en andere linkse organisaties en individuen een gemeenschappelijke stem laten horen tegen verrechtsing en bezuinigingspolitiek. In de burgerrechtenbeweging Hart boven Hard zijn bijvoorbeeld zowel leden van het precariaat vertegenwoordigd, als de vakbonden, als de traditionele linkse, ethische organisaties die strijden tegen discriminatie, rechts vluchtelingenbeleid of de uitverkoop van de sociale woningbouw. Zij hebben veel meer dan in Nederland de intentie om een front te vormen. In Frankrijk zie je iets vergelijkbaars met Nuit Debout (de 'nachtbrakers'), dat begon als een protest tegen de versoepeling van het ontslagrecht, maar vervolgens een veel breder karakter kreeg en oversloeg naar België.'

'Heel veel mensen zijn slechts een stap verwijderd van potentiële rampspoed, want de buffers verdwijnen'

niet durven te klagen bij de verhuurder over overlast omdat ze bang zijn dat ze dan hun woning uitgezet worden en op een zwarte lijst terechtkomen. Deze angst komt voort vanuit het idee dat ze de woning hebben gekregen uit een soort liefdadigheid. Als je bent gaan geloven dat een stabiele en veilige woonsituatie een gunst is in plaats van een recht, ga je ook niet de straat op voor dat recht. Je voelt je dan zo kwetsbaar. Het is ook veel moeilijker geworden om je te organiseren, want je moet op zoveel terreinen strijd leveren, zonder de steun van de brede coalities van vakbonden of activistische huurdersverenigingen. Als je in een onzekere zzp-constructie zit heb je niet dezelfde

› **Met welke taal spreek je nu al die
mensen die leven in bestaans-
onzekerheid aan?**

'Ik denk dat het heel lastig is. Ik ben zelf academicus, werk aan de universiteit en kom uit een middenklasse-milieu. Ik spreek met mijn verhaal misschien een bepaald deel van het precariaat aan; wat je de creatieve klasse zou kunnen noemen. Maar het is belangrijk om veel meer precaireren en flexibelen te bereiken en te mobiliseren, omdat er nu een herschifting plaatsvindt die niet meer langs de oude sociaaleconomische scheidslijnen loopt. Het precariaat omvat immers zowel overtollig verklaarde ouderen, als flexwerkers, als hoogopgeleide jongeren die niet

‘Het is heel moeilijk om mensen die zich tot een bepaalde groep rekenen, te laten inzien dat ze hetzelfde lot dragen als de ander; zoals de student en de schoonmaker.’

meer aan een baan komen. Het is heel moeilijk om mensen die zich tot een bepaalde groep rekenen, te laten inzien dat ze hetzelfde lot dragen als de ander; zoals de student en de schoonmaker.

Ik ben nu met andere activisten bezig om een e-maillijst op te stellen van individuen van verschillende clubs die tegen dezelfde problemen aanlopen. Je moet proberen dwarsverbanden te leggen en jezelf en anderen blijven vertellen dat je niet alleen moet strijden, maar een breed front moet vormen. Ondanks alle praktische moeilijkheden die daarbij komen kijken.’

› **Welke rol zou een vakbond of een politieke partij als de SP kunnen spelen bij het mobiliseren van precair en flexibelen?**

‘Beide proberen al om de verschillende discussies bij elkaar te brengen, maar het mag nog wel wat meer. Dat kan door heel duidelijk een diagnose te stellen en dat is zoiets als be-

staansonzekerheid: een nieuwe herschifting, waarbij nieuwe en veel meer verliezers en nieuwe maar veel minder winnaars gaan ontstaan. Je moet duidelijk maken dat het gaat om de strijd in wat voor maatschappij wij willen leven. Een maatschappij waarin we solidair zijn met elkaar. Heel veel mensen hebben te maken met bestaansonzekerheid, maar omdat we niet meer gewend zijn om in paraplu-begrippen te denken, wordt die diagnose niet gesteld.’

› **Is dat ook niet de kracht van het neoliberalisme? Dat mensen tegen elkaar worden uitgespeeld. Dat het de solidariteit in de samenleving ondergraven heeft. Dat je het gevoel hebt dat jouw bestaansonzekerheid je eigen schuld is, omdat je niet genoeg je best hebt gedaan. Is het niet heel moeilijk om die individualistische manier van denken om te draaien en mensen in te laten zien dat hun lot hetzelfde is als dat van een ander?** ‘Ja, dat is het zeker. Vooral omdat alles

NA WERKEN WORDT OOK WONEN STEEDS FLEXIBELER

‘Geen land heeft zo’n flexibele arbeidsmarkt als Nederland’, aldus directeur-generaal Guy Ryder van de Internationale Arbeidsorganisatie (ILO). Inmiddels werken in ons land zo’n drie miljoen mensen als zzp’er, uitzendkracht of op een tijdelijk contract. En dat aantal stijgt snel. Flexwerkers verdienen gemiddeld 35 procent minder dan mensen met een vast arbeidscontract, stelt econoom Ton Wilthagen. Na de flexibilisering van werk is nu wonen aan de beurt. Beide hangen ook direct met elkaar samen. In de woorden van minister Blok: ‘De flexibilisering van de arbeidsmarkt vraagt om een flexibeler woningmarkt, met name in de huursector.’ In de afgelopen jaren zijn de mogelijkheden om tijdelijk te verhuren al verruimd. Met de Wet doorstroming huurmarkt, die per 1 juli 2016 van kracht is, zal het aantal tijdelijke contracten alleen maar toenemen. Deze wet maakt onder andere vijfjarige contracten mogelijk voor jongeren onder de 28 jaar, uitbreiding van de bestaande tijdelijke verhuurmogelijkheden (campuscontracten en verhuur in het kader van de Leegstandswet) en contracten met een maximumduur van twee jaar die zonder enige beperkingen ingezet kunnen worden door commerciële verhuurders en (onder bepaalde voorwaarden) door corporaties.

verkocht wordt onder de noemer ‘eigen verantwoordelijkheid’. Mensen werken daar zelf ook aan mee. Er bestaat zoiets als ‘zelfprecarisering’. Dat betekent dat je jezelf naar beneden werkt, door je niet te organiseren en door niet te zoeken naar dwarsverbanden met anderen. Je ziet in een stad als Amsterdam dat de verbeeldingskracht van een stad waarin allerlei mensen door elkaar wonen en die plaats kan bieden aan nieuwkomers en mensen aan de onderkant, helemaal verdwenen is. We missen de taal en de verbeeldingsmogelijkheden om nog na te denken over hoe we aan een maatschappij of aan een gemeenschappelijk stedelijk project kunnen werken. Die moeten we hervinden. Daar hoop ik, met al mijn beperkingen, een steentje aan bij te dragen.’

SP-WETHOUDERS LAURENS IVENS EN PAULUS JANSEN

‘IN HET COLLEGE KUNNEN WE VEEL MEER BETEKENEN DAN IN DE OPPOSITIE’

Tekst: Tijmen Lucie en Herman Beekers Foto's: Nynke Vissia

Als gevolg van het rechtse beleid uit Den Haag neemt de tweedeling in de grote steden toe. Meer en meer wonen arm en rijk in gescheiden wijken. Hoe proberen SP-wethouders Laurens Ivens uit Amsterdam en Paulus Jansen uit Utrecht tegen de klippen op het ideaal van de ongedeelde stad levend te houden?

› **Kunnen jullie schetsen welke invloed het liberaliserings- en flexibiliseringsbeleid van minister Blok heeft op de huursector in jullie gemeente?**

Paulus Jansen: ‘Het aandeel sociale huur is gekelderd. Toen ik in 1977 in de bouw ging werken was 50 procent sociale huur en 50 procent particulier of koop. Nu is in Utrecht nog een derde sociale huur en in Amsterdam iets meer. Terwijl de kosten voor het levensonderhoud in steden als Utrecht en Amsterdam zijn geëxplodeerd, kunnen alleen de armste mensen nog in een sociale huurwoning terecht. De middengroepen hebben geen alternatief meer. Aan de onderkant speelt het probleem dat de huurtoeslag de ontwikkeling van de woonlasten niet heeft gevolgd, waardoor arme mensen steeds meer moeite hebben om hun huur te betalen. Door de marginalisering van de sociale huur concentreren de sociale huurwoningen zich steeds meer in de minst aantrekkelijke delen van de stad, terwijl de mooiste woningen in de beste wijken worden geliberaliseerd of verkocht als gevolg van de verhuurderheffing. Dit mechanisme is 100 procent het gevolg van wetgeving uit Den Haag.’

Laurens Ivens: ‘Het beleid van deze regering zou je kunnen typeren als marktfundamentalisme zonder werkende markt. We hebben in Nederland krimpgebieden en schaarstegebieden die het beide met dezelfde marktwerking moeten doen. Als de markt optimaal zou functioneren dan zouden mensen massaal naar Groningen gaan, want daar zijn meer en goedkopere woningen. Maar dat gebeurt niet. Veel mensen gaan toch naar die paar schaarstegebieden. Het tegenstrijdige is dat de minister wil dat wij meer woningen op de markt brengen, terwijl ongeveer de helft van de mensen sowieso kansloos is op de markt. Je zou dus eigenlijk de helft van de woningen moeten uitzonderen van marktprikkels.’

› **Wat doen jullie om de afname van het aantal sociale huurwoningen tegen te gaan, sinds jullie in 2014 wethouder zijn geworden?**

Jansen: ‘Ik probeer de voorraad sociale huurwoningen zo eerlijk mogelijk te verdelen en zo veel

Laurens Ivens is sinds juni 2014 wet-houder Bouwen, Wonen en Dierenwelzijn in Amsterdam. Daarvoor was hij fractievoorzitter van de SP in Amsterdam en senior medewerker Publieke Zaken bij de ANWB.

mogelijk verspreid over de stad te houden. Onder mijn voorganger is de voorraad met 3000 geslonken. Ik heb inmiddels voor 1200 extra woningen gezorgd en ben bezig om dit aantal uit te breiden naar 1800. Dit is weliswaar een trendbreuk, maar helaas niet meer dan een druppel op de gloeiende plaat. Er is immers vraag naar ongeveer 6000 extra sociale huurwoningen. Dat komt omdat de stad groeit, met zowel rijke als arme mensen.’

Ivens: ‘Je kunt de sociale woningbouw die er is wel grotendeels beschermen, maar nieuwbouw is een ander verhaal. Corporaties hebben het geld niet en zij hebben ook niet de mogelijkheid om te investeren. Met heel veel moeite heb ik ze zover gekregen dat ze jaarlijks 1200 woningen bouwen. Meer kan er financieel niet bij. De verhouding op de woningmarkt raakt

verstoord, terwijl de prijzen steeds gekker worden.’

Jansen: ‘Als dit proces doorgaat worden arme mensen naar de periferie gedrukt. Wij gaan dit op allerlei manieren tegen. Maar je kunt de financiële mechanismen die dit in de hand werken niet voorkomen.’

Ivens: ‘We hebben wel enige zeggenschap gekregen over corporaties, waardoor we kunnen voorkomen dat ze alleen maar bezig zijn hun duurste bezit te verkopen of liberaliseren.’

Jansen: ‘Wij hebben twee eisen gesteld aan verkoop. Eén: er mag niet verkocht worden in buurten waar minder dan 50 procent van het stedelijk gemiddelde sociale huur is. Dat zijn ook vaak de aantrekkelijkste wijken. Daarmee zet je een rem op de gedeelde stad. Twee: je mag alleen maar verkopen als er meer voor terug komt. Daarmee lever je wat in op spreiding, maar je krijgt er wel extra woningen voor terug. Onder de gegeven omstandigheden is dit denk ik het beste wat je kunt doen.’

Ivens: ‘Wij kunnen, in tegenstelling tot Utrecht, de grond zelf aanbieden. Dat betekent dat je goed gedrag van particuliere beleggers kunt belonen door een lagere grondprijs te vragen als zij een lagere huur instellen.’

› **Een toenemend aantal huurders kampt met financiële problemen. Wat doen jullie concreet voor deze mensen?**

Jansen: ‘Vanaf 1 januari dit jaar heb je het zogenaamde passend toewijzen. Dat betekent dat je als huurder in de laagste inkomensgroep een woning toegewezen moet krijgen die onder de huurtoeslaggrens van 600 euro valt. Op dit moment zijn er echter nog veel huurders met een laag inkomen die veel meer betalen dan 600 euro. Daarom hebben wij tegen corporaties gezegd dat ze de huur moeten verlagen tot de huurtoeslaggrens. Doen ze dat niet, dan geven we de huurders een urgentie voor een nieuwe woning waardoor ze alsnog minder dan 600 euro moeten betalen. Dat is een manier om die groep structureel aan lagere woonlasten te helpen. Je moet je wel realiseren dat dit geld uit de pot van corporaties

komt, en dat ze dus minder huizen kunnen bouwen. Maar dit vind ik zo belangrijk, dat het wel moet gebeuren.'

Ivens: 'Voor mij is het prettig dat we in Amsterdam veel geld aan armoedebestrijding uitgeven en dat we een SP-wethouder hebben die daar verantwoordelijk voor is. Daarom kunnen we de huur voor mensen in een corporatiewoning met een laag inkomen onder de 600 euro brengen. De gemeente betaalt de eerste drie jaar uit armoedegelden, daarna nemen de corporaties deze extra kosten voor hun rekening.'

Jansen: 'Amsterdam en Utrecht zijn welvarende regio's. We kunnen relatief goed zorgen voor arme inwoners. Maar het worden er steeds minder, want door de hoge huurprijzen worden zij de stad uitgejaagd. Straks ga je zien dat in een aantal randgemeenten die nu nog best welvarend zijn, de problemen zich opstapelen als er niets verandert aan het huidige beleid. Dat is wel een zorgwekkende ontwikkeling.'

Ivens: 'De prijzen in de vrije huursector en de koopsector zijn geëxplodeerd. Deze mensen worden nu nog gered door de lage hypotheekrente. Als die lage rente voorbij is, vraag ik me af hoeveel van hen in de problemen komen.'

Jansen: 'Ik vind dat in de SP dit onderwerp wordt onderschat. Inmiddels heeft bijna 60 procent van de Nederlanders een koopwoning. Onder onze leden ligt dit percentage wat lager, maar toch wonen er meer in een koop-, dan in een sociale huurwoning. Vaak zijn dit mensen met een middeninkomen, die kwetsbaar zijn voor bijvoorbeeld de rentestand. Zij zijn een koopwoning ingedrukt, omdat ze geen alternatief hadden. Vaak hebben zij geen buffer om onvoorziene kosten op te vangen.'

› **Hoe moeilijk is het om als lokaal bestuurder tegen het Haagse beleid in te gaan? Welke mogelijkheden heb je?**

Jansen: 'We kunnen prestatieafspraken maken met de corporaties. De wettelijke basis daarvoor is verbeterd. Ook huurders mogen nu aan tafel. Bij

Paulus Jansen is sinds mei 2014 wethouder Wonen, Ruimtelijke Ordening, Sport, Dierenwelzijn en Vastgoed in Utrecht. Daarvoor was hij bijna acht jaar lang woordvoerder Wonen, Energie, Water en Ruimtelijke Ordening namens de SP in de Tweede Kamer.

particulieren hebben we slechts een kleine stok achter de deur. Op basis van de Woningwet kunnen we ze aanschrijven als ze de woningen laten verkrotten. Maar de bewijslast is superzwaar en de proceskosten kunnen behoorlijk oplopen. Kopers zijn het meest ingewikkeld. Het is lastig om ze te organiseren zodat ze meer investeringen kunnen doen in hun huizen. Wij proberen ze daartoe te stimuleren, maar eigenlijk is er een structuurwijziging nodig om zaken beter te regelen.'

Ivens: 'Het punt is dat wij als wethouder worden aangekeken op alles wat er in de stad gebeurt. Als je de krant openslaat lijkt het bijvoorbeeld wel of ik verantwoordelijk ben voor alles wat Airbnb doet. Over de 165 duizend sociale huurwoningen in Amsterdam heb ik wat te zeggen. Daar kan ik prestatieafspraken over maken met de

corporaties. Maar in de particuliere sector heb ik die mogelijkheid niet. Over de snelle prijsontwikkeling in Amsterdam maak ik me grote zorgen. Het is nog niet zo erg als in Londen, waar je geen kind meer op straat ziet, maar we gaan wel die kant op dankzij het neoliberale Haagse beleid.'

› **Tot slot de politieke hamvraag: Hoe wil je als bestuurder worden afgerekend? Ben je alleen maar bezig om een verkeerde ontwikkeling tegen te houden of kun je echt voor een kentering in beleid zorgen?**

Jansen: 'Ik probeer altijd het onderste uit de kan te halen, ook op het gebied van sport, wat een belangrijk middel is om de sociale stad te versterken. Waarom zijn we in het college gaan zitten en niet weer in de oppositie? Omdat we daarin meer voor de mensen kunnen betekenen dan daarbuiten. Deze periode halen wij veel meer rendement dan in de afgelopen twintig jaar in de oppositie. De vervolgvraag is of je het beleid kunt veranderen. Voor ons is het een enorme handicap dat de kracht van huurdersorganisaties de afgelopen vijftig jaar is verdampt, vanwege het afnemende belang van de sociale huursector. Wij kunnen als wethouder veel voor elkaar krijgen, maar we kunnen het systeem niet veranderen. Je hebt als bestuurder nu eenmaal te maken met de spelregels zoals ze zijn. Je zult dus een breder front moeten vormen.'

Ivens: 'Wij moeten meer doen dan pleisters plakken. Ik zou niet in een college stappen als ik niet mag knokken voor meer sociale huurwoningen en tegen huisjesmelkers. Dat doe ik dan ook en dat kan ik met bewijzen onderbouwen. Maar er is meer nodig. We kunnen ook coalities smeden met corporaties. Er is heel vaak discussie geweest of we met of tegen de corporaties moesten strijden. Wij waren bijvoorbeeld tegen de verhuurderheffing, terwijl de corporaties er uiteindelijk toch mee instemden. Maar wil je het Malieveld vol krijgen om het beleid de goede kant op te duwen, dan heb je bondgenoten nodig. Dat grotere plaatje moeten we blijven zien.'

‘EEN RUIM GEFACILITEERD KANSENBELEID ZOU VAN MIJ MOGEN’

PAUL JUNGBLUTH OVER AANPAK KANSENONGELIJKHEID

Tekst: Tijmen Lucie Foto: archief Paul Jungbluth© Illustratie: archief SP

Het armste kwart van de leerlingen heeft in vergelijking met het rijkste kwart van de leerlingen een vier keer zo grote kans om in de lagere varianten van het vmbo terecht te komen. Volgens onderwijssocioloog Paul Jungbluth wil de politiek deze relatie tussen inkomen en onderwijskansen niet onder ogen zien. De politiek kan nu ook niet veel doen aan de kansenongelijkheid, omdat de zeggenschap over het onderwijs grotendeels uit handen is gegeven aan de schoolbesturen. ‘Er zijn revolutionaire tijden nodig om de uitbesteding van de publieke sector ongedaan te maken’, aldus Jungbluth.

› U houdt zich al meer dan veertig jaar bezig met onderzoek naar kansarme leerlingen. Waar komt deze belangstelling vandaan?

‘Ik heb tamelijk bewust aan het einde van de basisschool meegemaakt hoe er gesorteerd werd. Vooral omdat ikzelf niet behoorde tot de vanzelfsprekende groep die geselecteerd werd voor de hogere varianten van het voortgezet onderwijs.

Pas veel later begreep ik hoe het zat. Er was in 1954 door de Nederlandse bisschoppen geconcludeerd dat zij in het gereformeerde Nederland nu eindelijk voldoende katholieken hadden om invloed uit te oefenen. Maar er waren relatief weinig hoogopgeleide katholieken. De bisschoppen hebben toen onder andere geëist dat het katholieke onderwijs meer zou doen aan sociale mobiliteit. Arbeiderskinderen van katholieke huize – onder wie ikzelf – kregen toen een extra kans, omdat katholieke scholen zich verplicht voelden gehoor te geven aan de oproep van de bisschoppen. Tijdens mijn studie sociologie in Nijmegen werd mijn belangstelling voor het onderwerp definitief gewekt toen ik betrokken raakte bij een werkgroep onder leiding van Jos van Kemenade (minister van onderwijs in het kabinet-Den Uyl, –red.). Wij hebben het rapport *Verborgen Talent* uit 1968 over kansenongelijkheid in het onderwijs, van de Leidse hoogleraar Van Heek, helemaal uitgeplozen. Een van onze conclusies was dat Van Heek precies het omgekeerde bewees van wat hij beweerde. Hij beweerde dat er

nauwelijks talent verloren ging, terwijl zijn cijfers lieten zien dat dat wel het geval was. Zo toonde hij dat de cijfers voor meisjes dramatisch slechter waren dan voor jongens, zonder daar een probleem van te maken. Wat denk ik ook een rol heeft gespeeld, is dat ik uit het katholieke zuiden kom, waar standsverschillen wel heel erg de boventoon voerden. Waar mensen letterlijk van taal veranderden als ze van klasse veranderden.’

› Hoezeer is sociaaleconomische achtergrond bepalend voor je onderwijskansen?

‘Dat weten we niet goed. We weten dat biologische randvoorwaarden een rol spelen, die niet alleen betrekking hebben op intelligentie maar bijvoorbeeld ook op concentratievermogen, omgang met stress et cetera. Dit geheel noem ik gemakshalve het biologisch complex. Maar dit complex hangt mede af van sociale randvoorwaarden. Zo zorgt armoede ervoor dat je minder makkelijk openstaat voor allerlei leerervaringen. Het is dus moeilijk om aan te geven wat nu precies het verband is tussen sociale achtergrond en schoolsucces. In ons soort onderzoek zeggen wij dat minstens 14 à 15 procent van je schoolprestaties afhankelijk is van thuisomstandigheden. Het lijkt erop dat het grootste deel hiervan zich al realiseert voor het 12e levensjaar.’

› Welke rol speelt het inkomen van ouders?

‘Het is belangrijk om te beseffen dat we het politiek gezien niet willen weten en dat het ideologisch niet zo goed past. We zeggen liever dat sociale ongelijkheid een kwestie is van verschil in cultureel kapitaal, van ‘Bildung’ die kinderen wel of niet meekrijgen van hun ouders. Mijn inschatting is dat je voor allerlei ongelijkheidsbeleid makkelijker uit zou kunnen gaan van inkomen, omdat je dat precies weet van iedereen en het een effectieve graadmeter is voor kansenongelijkheid. Inkomen verklaart op zichzelf net iets minder dan opleiding, maar het zou bijvoorbeeld voor de financiering van scholen een handig alternatief zijn voor de huidige regeling, waarbij je eerst ouders moet enquêteren over hun opleiding en vervolgens een dossier moet aanleggen. Het CBS zou de benodigde inkomensgegevens makkelijk kunnen verstrekken. Het ministerie van Onderwijs heeft overigens zelf in 2012 voor het eerst de relatie tussen inkomen en onderwijskansen gelegd. Dat was nooit eerder gebeurd, want nooit eerder beschikte iemand over beide cijfers.’

› Hoe zagen die cijfers er uit?

‘Die komen er kort gezegd op neer dat wie ouders heeft met een jaarinkomen lager dan 37.000 euro (het armste kwart van de leerlingen) in vergelijking met leerlingen uit het rijkste kwart (ouders die meer dan 68.000 euro verdienen) vier keer zoveel kans

heeft om rond zijn zestiende op een onderwijsniveau te zitten in de lagere varianten van het vmbo. Het omgekeerde geldt voor het vwo.’

› **In hoeverre speelt etniciteit nog een rol?**

‘Dat weten we niet, want dat zien we niet terug in die tabel. Ik spreek overigens zelf liever van anderstaligheid. Wie thuis geen Nederlands spreekt, is over het algemeen mogelijk wat slechter af. Maar je kunt erover twisten of hem dat zit in de taal van betrokkenen of in de stereotypen die daarmee gepaard gaan. Niet alleen stereotypen van anderen, ook stereotype zelfbeelden.’

› **Volgens de OESO is de kansongelijkheid in het onderwijs in Nederland groter geworden. Verbaast u dat?**

‘Daar sta ik ambivalent tegenover. Het is goed als internationale organisaties als de OESO ons op die ongelijkheid wijzen, maar in internationale vergelijkingen wordt nogal eens door landen gemanipuleerd met de steekproef om er goed uit te komen. De OESO heeft gekeken naar de vroege keuze en naar wat er gebeurt met de onderste groepen. Deze zijn echter voornamelijk beoordeeld op cognitieve capaciteiten. In internatio-

nale vergelijkingen kan dat ook bijna niet anders, maar als je werkelijk zou willen weten wat het onderwijs betekent voor de onderste groepen in verschillende landen, dan zou je ook moeten kijken naar welke kans ze maken op een bepaald uurloon. Dan valt het bij de Nederlandse leerlingen uit de laagste schooltypen denk ik behoorlijk tegen. We hebben op de arbeidsmarkt immers een ontwikkeling doorgemaakt waardoor professionals relatief complexe vaardigheden moeten hebben. Tegelijk heeft het bedrijfsleven goedkope arbeid geëxporteerd. De vaardigheden die van een ieder meer en meer gevraagd worden in de communicatieve en relationele sfeer, leer je nauwelijks op school. Als je dan alleen maar een toets hebt voor taal en rekenen om jouw positie te beoordelen, dan is dat te min. We hebben de sociale ongelijkheid zelf al niet goed in beeld, laat staan in internationaal perspectief.’

› **Wat vindt u van de vroege selectie in het Nederlandse onderwijs?**

‘Dat is nooit een goed idee geweest. Overigens spreken wij pas van selectie als leerlingen de basisschool verlaten. Mijn stelling is dat kinderen al op veel jongere leeftijd te maken krijgen met selectie en differentiatie. Er wordt al in een vrij vroeg stadium onderscheid

gemaakt tussen kansrijk en kansarm en dat vertaalt zich binnen de kortste keren in ongelijke leerdoelen.’

› **Denkt u dat de middenschool, waarbij het selectiemoment wordt uitgesteld, de kansongelijkheid kan verkleinen?**

‘Op dit moment zou de invoering van middenschool-achtige concepten hetzelfde probleem veroorzaken als (ooit) elders: de leerlingen op havo-vwo-niveau zouden uitwijken. Schoolbesturen zouden overigens waarschijnlijk weinig medewerking geven. Politiek is het nu dus een fictie, tenzij je akkoord gaat met een zware oververtegenwoordiging van de groepen die lage kansen hebben. Mijn stelling is dat uitstel van keuze alleen zinvol is als in de periode daarna, maar vooral in de periode daarvoor, degelijk kansenbeleid wordt gevoerd. Zolang leerlingen uit de kansarme groepen voornamelijk ervaren dat ze zwakker zijn dan anderen, heeft al dan niet bij elkaar zitten waarschijnlijk weinig impact, althans niet voor de prestaties.’

› **Waarom is de politieke aandacht de afgelopen jaren vooral uitgegaan naar kansrijke en niet naar kansarme leerlingen?**

‘Ik denk dat twee zaken daarbij een

rol hebben gespeeld. Een is dat als het kansenbeleid meer effect had gehad en professioneler was uitgevoerd, het nu waarschijnlijk ook populairder was. Het is ons echter onvoldoende gelukt om duidelijke aanwijzingen te vinden van wat effectief is. Twee is dat wij ons economisch succes denken te kunnen herleiden tot slimmeriken aan de top. De gedachte is dat we vooral meer supertalenten moeten hebben. Zulke knappe koppen worden echter net als profvoetballers vaak door een andere regio of land weggekocht. Die investering loont dan alleen indirect. Intussen zit je met een overdaad aan middengroepen die je wellicht beter had kunnen afleveren en die bepalend zijn voor je lokale welvaart. Onze economie moet het immers juist hebben van de dienstensector en van mensen die de productie kunnen begeleiden. Allemaal professionals, niet per se toptalenten. Dat hebben we volgens mij onvoldoende opgepakt.'

› **Waarom lijkt de solidariteit met kansarme leerlingen verdwenen?**

'Dat is deels een uitkomst van statistiek, deels van ideologie. De kansen van de bovenlaag zijn eigenlijk nog nooit zo slecht geweest als nu. Er zijn natuurlijk uitzonderingen, maar er is een relatief grote groep kinderen die het vast niet beter zullen doen dan de ouders. Naarmate het onderwijs meer talentgeoriënteerd wordt, is de kans groter dat ouders hun kinderen niet meer hetzelfde zien bereiken als zij. Het zijn juist die ouders die in hun werk ervaren dat de ratrace nooit meer stopt. Zij zullen er alles aan doen om hun kinderen op het prestatiespoor te krijgen. Ze gaan hulp inschakelen en gaan kritisch kijken naar wat er op de school van hun kinderen gebeurt. Zij hebben niet meer het vaste vertrouwen dat hun kinderen het beste onderwijs krijgen. Als je dat vertrouwen niet meer hebt, hoe wil je dan solidair zijn met degenen met wie het nog slechter gaat? Als je al moet vechten voor je eigen kinderen, wordt het moeilijk om ook nog te vechten voor andermans kinderen. En de tegenhanger is een ideologische factor. Als je je eigen succes graag herleidt tot ijver en talent, dan is het gebrek aan succes van anderen kennelijk het gevolg van ontbrekende inzet en talent. Dan mist een verklaring in termen van maat-

Foto: archief Paul Jungbluth©

Paul Jungbluth is als onderwijssocioloog verbonden aan de Universiteit Maastricht. Jungbluth houdt zich al meer dan veertig jaar bezig met onderzoek naar de ongelijkheid van kansen in het onderwijs. Zie voor meer informatie over zijn werk: www.jungbluth.nl

schappelijke verhoudingen en kansenstructuren. En daarmee verdwijnt het perspectief op verbetering.'

› **Als je kijkt naar de statistieken van het CBS is het aantal achterstandsleerlingen sinds 2006 drastisch afgenomen. Hoe komt dat?**

'Eén is dat als je iedereen met ten minste twee jaar mbo-onderwijs een diploma geeft, je de kansarmen al voor een groot deel weggedefinieerd hebt zonder dat hun lot is verbeterd. Het tweede zeg ik met enige huiver, maar we zien een lichte trend dat mensen met een beter inkomen zich meer kinderen permitteren dan mensen met een laag inkomen. Een derde reden is dat niet alle scholen opgeven hoeveel kansarme leerlingen ze hebben, omdat ze er niet voldoende van hebben om voor de gewichtenregeling in aanmerking te komen. Je hebt er als school dus niets aan om dat uit te zoeken; het is dan hooguit slecht voor je imago.'

› **Welke politieke maatregelen zijn nodig om ervoor te zorgen dat achterstandsleerlingen wel de kansen krijgen die ze verdienen?**

'Ik denk dat we de uitbesteding van de publieke sector niet zomaar kunnen terugdraaien. Daar zijn revolutionaire tijden voor nodig. De overheid is het stuur kwijtgeraakt. Het parlement

heeft niet meer zoveel te zeggen over het onderwijs. De zeggenschap is voor het grootste gedeelte overgedragen aan het veld en dan vooral aan de schoolbesturen. Alleen als je de inspectie werkelijk in de touwen hijst, kun je nog iets doen. Maar dat is tegen het zere been van de VVD, die een minimumcontrole wil.'

› **U schetst een somber beeld. Ik wil graag toch een beetje positief eindigen. Wat zijn op basis van uw ervaring en onderzoek effectieve maatregelen om de kansen van achterstandsleerlingen te vergroten?**

'Bij de autorisatieschool zie je dat de instructeur heel lang vasthoudt aan dezelfde minimumdoelen. Daar valt immers niet mee te schipperen. Wel met het aantal lessen en eventueel met een andere instructeur. Dat leidt tot de kernvraag: hoe lang en met hoeveel professionele fantasie gaat het onderwijs te werk als een leerling moeite heeft met leren? Vanouds is de verwachting dat velen van hen het er niet goed zullen doen. En niet iedereen gaat in het onderwijs op voor eenzelfde rijbewijs. In wezen geef je het onder die omstandigheden veel makkelijker en sneller op, terwijl de leerling nog jaren vooruit moet. Dat moet dus anders. Als deze ene leerling het met aanzienlijk intensiever onderwijs, met een andere aanpak, een andere leerkracht, of desnoods op een andere school beter zou doen, dan heb jij als leerkracht of als school eenvoudigweg te weinig in huis. Vraag is dus of het elders beter gebeurt. Daarom hoort resultatenvergelijking onlosmakelijk bij je professionaliseringsproces, net als in vrijwel alle andere beroepen. Nu concentreert zich de noodzakelijke kritische instelling bij kansrijke ouders en bij scholen die met de meest kansrijken te maken hebben. Maar juist de kansarmen hebben er het meeste belang bij dat scholen en leerkrachten echt – bewijsbaar – effectief worden. Als scholen ervoor willen gaan om die professionaliseringslag te maken, om werkelijk te leren wat kansarme leerlingen effectief helpt, gaat dat niet lukken zonder substantieel kansenbudget. En een ruim gefaciliteerd kansenbeleid zou van mij mogen.'

KABINET VERGROOT TWEEDELING IN ONDERWIJS

Tekst: Jasper van Dijk, Tjitske Siderius, Erik Flentge Foto: Bas Stoffelsen

Het onderwijsbeleid van minister Jet Bussemaker (PvdA) en staatssecretaris Sander Dekker (VVD) is mislukt, zo blijkt uit het jaarverslag van de Onderwijsinspectie. Het regeerakkoord van het kabinet-Rutte II klonk in 2012 nog zo veelbelovend: 'Talent meer uitdagen en achterstanden verkleinen, ook als je geboren bent in een migrantenfamilie, een gezin met een laag inkomen of deelneemt aan het speciaal onderwijs.' Maar vier jaar later is de conclusie van de Onderwijsinspectie onverbiddelijk: de ongelijkheid in het onderwijs neemt toe. Het opleidingsniveau van de ouders is voor de schoolloopbaan steeds bepalender. De emancipatiemotor die ons onderwijs ooit was, is vastgelopen.

Enkele voorbeelden: het stapelen van diploma's wordt afgestraft; groeiende segregatie tussen zwarte en witte scholen; meer selectie aan de poort; de afschaffing van de basisbeurs en de invoering van het leenstelsel. Allemaal maatregelen die negatief uitpakken voor leerlingen met laagopgeleide ouders.

Het is een enorme koerswijziging, die zich in relatieve stilte voltrekt. De basis voor het huidige schoolsysteem ligt in 1968 bij de invoering van de 'Mammoetwet'. Het toenmalige schoolsysteem werd toen op de schop genomen. Schooltypes als mulo, hbs en ambachtsschool sloten te weinig op elkaar aan en belemmerden de doorstroming. Dat moest allemaal anders. De mavo (later vmbo), havo en het vwo ontstonden. Na de invoering van de Mammoetwet werd het onderwijs steeds meer gezien als emancipatiemachine. Wie 'voor een dubbeltje geboren was', hoefde dat niet meer een heel leven te blijven. Doorstromen was nu mogelijk. Iedereen moest hogerop kunnen komen. Niet je afkomst, maar je capaciteiten bepaalden hoe ver je het bracht.

Van dat ideaal blijft weinig over, zo blijkt uit het jaarverslag van de Onderwijsinspectie (2016): 'Er waren altijd al verschillen, maar de kloof tussen leerlingen van laagopgeleide ouders en hoogopgeleide ouders groeit.' Leerlingen met laagopgeleide ouders krijgen bijvoorbeeld een lager advies voor het voortgezet onderwijs dan leerlingen met hoogopgeleide ouders. De invloed van het ouderlijk milieu is relatief groot, in vergelijking met andere landen.

Ook de gevolgen van het schrappen van de basisbeurs zijn inmiddels duidelijk. De instroom van kinderen uit gezinnen met een laag inkomen daalt met maar liefst 15 procent. Terecht zien zij op tegen een studieschuld van 30 tot 50 duizend euro. De pogingen van Bussemaker om deze daling te bagatelliseren ('het is maar tijdelijk') zijn schaamteloze struisvogelpolitiek.

Tegelijk krijgen schoolbesturen en managers steeds meer macht. Regelmatig schrikken we op van nieuwe schandalen bij grote onderwijsinstellingen (InHolland, Amaranthis, ROC Leiden). Enorme bedragen worden verspild aan zaken die niets met onderwijs te maken hebben: management, bureaucratie en peperdure nieuwbouw. Dat er meer ruimte moet zijn voor individuele aandacht en talentontwikkeling wordt vooral beleden met de mond. In de praktijk worden leraren opgezadeld met een onmogelijke opdracht: grote klassen, stapels administratie en steeds meer zorgleerlingen in het kader van het 'passend onderwijs'. De werkdruk stijgt nog altijd. De kloof tussen bestuur en werkvloer groeit.

Om de groeiende tweedeling in het onderwijs aan te pakken, is een trendbreuk nodig. De SP wil gelijke kansen in het onderwijs. Het moet er niet toe doen in welk gezin of in welke buurt je wieg staat. Op dit moment kunnen twee kinderen met gelijke kwaliteiten toch een verschillend schooladvies krijgen – op basis van hun afkomst. Dat is onacceptabel. Iedereen moet elke opleiding kunnen volgen op basis van zijn of haar talenten. Dat neemt niet weg dat elk onderwijstype – van vmbo tot universiteit – in onze ogen gelijkwaardig is. Een mbo'er is niet 'lager opgeleid' dan een academicus. We moeten wel zorgen voor eerlijke kansen als een leerling naar een 'hoger' of ander onderwijstype wil doorstromen. We willen onderwijs waarbij elke leerling maximaal tot zijn of haar recht komt.

Goed onderwijs bereik je in de eerste plaats met goede leraren, die de ruimte krijgen om hun werk te doen. De afgelopen jaren is die ruimte enorm ingeperkt door georganiseerd wantrouwen. Scholen en leraren zijn

het slachtoffer geworden van een kille afrekencultuur. In plaats van uit te gaan van vertrouwen, worden leraren en leerlingen afgerekend op meetbare prestaties. Dat is funest, want onderwijs is zoveel meer dan dat wat meetbaar is. Onderwijs moet ook niet slechts klaarstomen voor de arbeidsmarkt. Leerlingen tot bloei laten komen, in al hun facetten, daar gaat het om. Met cognitieve vakken, met taal en rekenen, maar ook met brede vorming, creatieve vakken en kritisch leren nadenken over maatschappelijke vraagstukken.

Goed onderwijs betekent ook voldoende zeggenschap vanaf de werkvloer. Daarom is het essentieel om de macht van de schoolbesturen in te perken. Onderwijs is te belangrijk om over te laten aan een kleine kaste van bestuurders. Onderwijspersoneel moet de regie over het werk terugkrijgen. De bevolking moet met democratische middelen kunnen bepalen waar we met ons onderwijs naartoe willen.

Het wordt hoog tijd voor een nieuwe regering, want het onderwijs moet verlost worden van Bussemaker en Dekker. Ongelijke kansen bestrijd je niet met zwabberbeleid. Goed onderwijs bereik je vooral met goede leraren die tijd en ruimte krijgen om hun werk te doen. Daarom pleiten wij voor een meerjarig investeringsplan.

- We gaan leraren beter en hoger opleiden. Lerarenopleidingen worden verbeterd en meer leraren moeten universitair geschoold zijn, met name in de bovenbouw van havo en vwo.
- Onbevoegd lesgeven wordt bestreden. Wie voor de klas staat, is bevoegd. De uitzonderingen op die regel worden stapsgewijs beperkt.
- Salarissen van onderwijspersoneel worden landelijk uitbetaald, door middel van een landelijke cao.
- Tot die tijd wordt de huidige lumpsumfinanciering (het vrij besteedbare schoolbudget) opgeknipt in een personeelsbudget en een materieel budget. Daarmee garanderen we dat geld voor leraren ook echt bij leraren terechtkomt.
- Op de basisschool worden meervoudige adviezen (vmbo/havo/

vwo) en heroverwegingen actief gestimuleerd indien de eindtoets tot een hoger advies leidt dan het advies van de basisschool.

- We verlagen het aantal lessen voor leraren in het voortgezet onderwijs van 25 naar 20 uur per week. Zo komt er meer tijd voor lesvoorbereiding, bijscholing en andere zaken.
- We investeren in kleine klassen en maken een eind aan 'plofklassen' met dertig of meer leerlingen.
- We stoppen met schaalvergroting die leidt tot leerfabrieken en stimuleren kleinschalig onderwijs.
- We verdelen leerlingen met achterstanden eerlijker over scholen.
- We stimuleren het stapelen van diploma's. Negatieve financiële prikkels om stapelen te ontmoedigen worden afgeschaft.
- We stoppen met de selectie aan de poort in het hoger onderwijs.
- We zorgen voor een fatsoenlijke studiebeurs.

Met deze voorstellen maken we een eind aan de groeiende tweedeling in het onderwijs. Jongeren krijgen meer kans zich te ontwikkelen naar eigen vermogen, ongeacht afkomst en opleidingsniveau van de ouders. Dat doet recht aan leerlingen en is uiteindelijk goed voor de hele samenleving.

Wij kunnen het enorme belang van goed onderwijs voor de samenleving niet genoeg benadrukken. Iedereen profiteert ervan: leerlingen krijgen meer kansen, de ongelijkheid neemt af, het welzijn neemt toe en ook de economie profiteert van een goed opgeleide bevolking. Minder goed onderwijs vertaalt zich direct in het tegendeel: meer schooluitval, grotere ongelijkheid en minder welvaart en welzijn.

Laten we snel beginnen, zodat het onzalige tijdperk van Bussemaker en Dekker ten einde komt. Het tijdperk waarin de tweedeling in het onderwijs toenam.

ONGELIJKHEID IS PRECIES DE BEDOELING

Tekst: David Hollanders Foto: flickr / Chris DeversCC

Wie de al decennia toenemende ongelijkheid aan de kaak wil stellen, zal al snel bij de grafieken van econoom Piketty uitkomen. Piketty toont in zijn in 2014 verschenen boek *Kapitaal in de 21e eeuw* U-vormige grafiek na U-vormige grafiek. De grafieken zijn U-vormig omdat ongelijkheid – hoe ook gemeten – vanaf circa 1914 afneemt, in de jaren 1970 stabiliseert en daarna weer toeneemt. Inmiddels nadert de ongelijkheid het maximum van begin twintigste eeuw. Piketty benoemt vooral economische ongelijkheid; de U-vormige grafieken tonen steeds een maat voor inkomens- of vermogensongelijkheid.

Piketty is een goed startpunt voor discussie. Hij toont de precieze grootte van de ongelijkheid, die pervers want buitensporig is. *Kapitaal in de 21e eeuw* is niet aan dovemansoren gericht geweest. Het is zeer goed verkocht, is vaak en waardierend besproken, is onder politici een populaire verwijzing en heeft zijn weg gevonden in wetenschap en beleidsland. Kortom, ongelijkheid is – vooral door Piketty – gethematiseerd. De OESO en het IMF gaven rond dezelfde tijd zelfs rapporten uit over de nadelige gevolgen van ongelijkheid (economische groei wordt er negatief door beïnvloed).

Dit alles zou de indruk kunnen wekken dat eindelijk de politieke wil er is om ongelijkheid te verminderen. Dat zou een misvatting zijn. Piketty mag dan een goed startpunt zijn, het is ook meteen weer een eindpunt gebleken. De discussie is alweer geluwd en de kapitalistische karavaan trekt verder, alsof er niets aan de hand is. En voor de elite is er ook weinig aan de hand. Sterker, ongelijkheid is de noodzakelijke voorwaarde voor én onvermijdelijke uitkomst van kapitalisme. De politieke en financiële elite heeft er dan ook geen belang bij om de ongelijkheid werkelijk te verminderen, laat staan te elimineren. Het is

dan ook geen toeval dat de in 2012 bij de kabinetsonderhandelingen door de PvdA ‘binnengehaalde’ nivellering geen enkel concreet gevolg heeft gehad. Reëel bestaande nivellering bleek samen te gaan met het redden van een in opspraak geraakte en failliete bank (SNS Reaal in 2013), het slachten van de zorg, het fiscaal *waterboarden* van Griekenland, belastingverdragen met multinationals, geheime onderhandelingen over TTIP, het uitleggen van de rode loper voor de NAM in Groningen en de introductie van een schuldenstelsel voor studenten.

De zorgen van de elite zijn dus op zijn best zeer flexibel. Dat zou ook niet anders kunnen in een kapitalistisch systeem dat gebaseerd is op ongelijkheid. De eerste kapitalistische ongelijkheidspijler is scheiding van productie (die gesocialiseerd is) en productiemiddelen (in privaat bezit van een kleine groep). De tweede pijler is de permanente beschikbaarheid van goedkope arbeid, aanbodo-

den door arbeiders die formeel vrij zijn maar niets bezitten en daarmee geen andere mogelijkheid hebben dan het verkopen van hun arbeidskracht. Uiteraard is er bij democratisch kapitalisme nog wel het risico dat

'De politieke en financiële elite heeft er ook geen belang bij om de ongelijkheid werkelijk te verminderen, laat staan te elimineren'

de massa politiek gemobiliseerd wordt in antikapitalistisch verzet, dat langs democratische weg tot systeemverandering leidt. Maar die dreiging is in een indirecte democratie tegelijkertijd ook maar gering. Grootbedrijven kopen politici die zich verdienstelijk hebben gemaakt voor het bedrijfsleven (denk bijvoorbeeld aan Balkenende, Bos, De Jager, Zalm en Eurlings). Mochten politici het ondanks de worst van een uiterst lucratieve post-politieke carrière toch in hun hoofd halen tegen kapitaal te ageren dan worden zij in de pers, in het lobbycircuit en door buitendemocratische instituten (zoals internationaal ECB, EC, IMF, OESO en nationaal SER, DNB en CPB) tot de orde geroepen. Wat dat concreet betekent, werd duidelijk in juli 2015, toen de ECB dreigde de Griekse banken op te blazen indien Syriza niet akkoord ging met een strafexpeditie tegen gepensioneerden, zieken, studenten, werklozen en werkenden. De strafexpeditie, in Europese beleidstaal 'Memorandum of Understanding' hetend, vergrootte de toch al zo grote ongelijkheid in Griekenland nog verder. Ondanks alle vrome woorden in het ongelijkheidsdebat in de afgelopen jaren.

De zorgen van de elite over ongelijkheid zijn klein, maar ze zijn niet volledig afwezig. De enige zorg die de elite daadwerkelijk heeft, komt naar voren in de rapporten van de OESO en het IMF. Ongelijkheid kan volgens de rapporten de economische groei schaden en kan leiden tot politieke onrust. De rapporten stellen dus *niet* dat ongelijkheid als zodanig slecht want onrechtvaardig is, maar problematiseren alleen dat (extreme) ongelijkheid de economische belan-

gen en politieke positie van de elite bedreigt. Het is daarmee niet uitgesloten dat de politiek in de toekomst maatregelen zal doorvoeren die de ergste ongelijkheid verzachten (of aan het zicht onttrekken). Dat zou op zich

mooi zijn, maar zonder politieke strijd zal het ongelijkheidsdebat overigens op zijn best van rapport naar rapport doormodderen, om hooguit uit te monden in minimale maatregelen en symboolpolitiek. Dat is een weinig bevredigend vooruitzicht. Het is niet eenvoudig om hier politiek iets tegenover te stellen om ongelijkheid te politiseren, in plaats van enkel te thematiseren. Twee zaken zijn mijns inziens noodzakelijk voor elk politiek project dat ongelijkheid daadwerkelijk wil aanpakken. Ten eerste dient de argumentatieve weg begaan te worden en ten tweede dient ook de antagonistische (elkaar bestrijdende) weg bewandeld te worden.

Ongelijkheid behelst meer dan alleen inkomens- en vermogensongelijkheid. Langs argumentatieve weg moet zichtbaar gemaakt worden dat ongelijkheid een verzameling regels, wetten en praktijken is die maakt dat er een hiërarchie ontstaat van verschillende groepen mensen – zo men wil: van verschillende klassen. Ongelijkheid behelst bijvoorbeeld de klassenjustitie waarbij frauderende bankiers niet eens vervolgd worden en mensen die een bijstandsformulier verkeerd invullen gestraft worden. Ongelijkheid is de medische ongelijkheid waarbij rijke patiënten pillen betalen die artsen van verzekeraars niet mogen voorschrijven aan andere patiënten. Ongelijkheid is ook staatsgeweld tegen mensen die vreedzaam protesteren tegen racisme en discriminatie. Ongelijkheid is een draak met vele koppen, waarbij financiële ongelijkheid slechts één kop is. Het is noodzakelijk die samenhang zichtbaar te maken. De kern daarbij is dat in een kapitalistisch

systeem financiële armoede leidt tot een slechtere gezondheid, tot rechteloosheid, tot staatsgeweld en tot discriminatie, kortom tot een ongeschikte positie voor mensen met weinig inkomen.

Het doel van de argumentatieve weg is om inzichtelijk te maken dat ongelijkheid niet een maatschappelijke afwijking is, maar een systeemkenmerk. Het is bovendien een systeemkenmerk waar de elite belang bij heeft. Het doel van de antagonistische weg is om dit inzicht te politiseren door verzet tegen die instituties die ongelijkheid consolideren. In het bijzonder is de staat geen neutraal orgaan maar goeddeels een verlengstuk van vermogenden en bedrijfsleven. Zo fungeren gemeenten bijvoorbeeld als incassobureau voor private zorgverzekeraars (bijstandsgerechtigden worden gesommeerd hun zorgverzekeraar te betalen). De politie blijkt nogal eens te discrimineren (etnisch profileren). En het CPB negeert ongelijkheid volledig. Maar ook een formeel buitenstatelijk instituut als de vakbond dient waar nodig (openlijk) kritisch tegemoet te worden getreden. De vakbond protesteert ritueel tegen tijdelijke arbeidscontracten, waar het in de SER en in cao's altijd weer mee akkoord gaat. Een antagonistische positie mobiliseert en richt het verzet tegen al die organen die belang hebben bij ongelijkheid.

De thematisering van ongelijkheid in de laatste jaren is een stap voorwaarts. Piketty heeft een goed en inzichtelijk boek geschreven dat duidelijk maakt hoe groot de financiële ongelijkheid is. Maar alle aandacht en beledingen ten spijt zullen bestaande politieke instituties en economische actoren de ongelijkheid niet substantieel verminderen. Als ze dat werkelijk hadden willen doen, dan hadden ze dat de afgelopen veertig jaar kunnen doen. In plaats daarvan is de ongelijkheid enkel toegenomen. Filosoof Foucault stelde naar verluidt dat als iets langdurig het geval is, dat het dan waarschijnlijk de bedoeling is. Ongelijkheid is, zo laat Piketty zien, al eeuwenlang het geval. En dat is inderdaad precies de bedoeling.

ANTHONY ATKINSON

‘STRIJD TEGEN ONGELIJKHEID IS TAAK VOOR DE HELE REGERING’

Tekst: John Vandaele Foto: Ton Koene / Hollandse Hoogte©

Atkinson: 'Pin mij niet vast op een toptarif. Probleem is dat heel rijke mensen dezer dagen vaak helemaal niks betalen'.

De Britse professor Anthony Atkinson onderzoekt in zijn nieuwste boek *Ongelijkheid. Wat kunnen we eraan doen?* hoe de ongelijkheid te verminderen valt. Het gaat om een breed palet aan maatregelen, dat op zich bijna een politiek programma vormt. John Vandaele, redacteur van het Belgische MO* magazine, sprak met deze nestor van het ongelijkheidsonderzoek.

Inkomensongelijkheid en vermogensongelijkheid nemen in de meeste landen sinds dertig jaar toe; zo ook in Nederland. Die realiteit kreeg evenwel pas echt aandacht nadat de Franse econoom Thomas Piketty zijn boek *Kapitaal in de 21ste eeuw* publiceerde in de Verenigde Staten. Een van Piketty's voornaamste metgezellen in het onderzoek naar het verschijnsel is de Britse professor Anthony Atkinson, die aan de universiteit van Oxford al bijna een halve eeuw onderzoek doet naar armoede en ongelijkheid. Met zijn laatste boek, dat de toepasselijke titel *Ongelijkheid, wat kunnen we eraan doen?* draagt, brengt hij naar mijn idee een van de meest diepgaande analyses over wat we als samenleving kunnen

doen om de ongelijkheid terug te dringen.

We beginnen ons gesprek met de vaststelling dat hij met zijn analyse links van de klassieke sociaaldemocraten staat. De Britse Labourpremier Tony Blair had er uitdrukkelijk geen enkel probleem mee dat sommige mensen stinkend rijk werden.

Gelijkheid van kansen, daar ging het voor de meeste sociaaldemocraten om, sinds de Val van de Berlijnse Muur. Gelijkheid in de resultaten, zoals inkomensgelijkheid, leek niet meer van toepassing. Atkinson is het daar niet mee eens:

‘Natuurlijk, de meeste mensen zijn vóór een gelijk speelveld: ze willen dat alle mensen in het leven gelijke

kansen krijgen. Alleen geloof ik niet dat een gelijk speelveld te realiseren is als de verschillen in inkomen en rijkdom te groot zijn. Wie met honger naar school gaat, ook al is die gratis toegankelijk, zal er minder goed studeren.'

› **Net zoals vele anderen maakt u duidelijk dat de westerse landen een bocht naar meer ongelijkheid maakten vanaf de jaren tachtig. Hoe verklaart u dat?**

'Na de Tweede Wereldoorlog zijn er drie tot vier decennia geweest waarin de ongelijkheid afnam. Dat had met de opbouw van de verzorgingsstaat te maken en met de progressieve belastingen. Daarnaast was er haast volledige werkgelegenheid; er was niet of nauwelijks sprake van werkloosheid. Daardoor nam de loonquote toe (het deel van het nationaal inkomen dat naar arbeidsinkomens gaat), terwijl het kapitaaldeel afnam. Dat had ook te maken met de machtsverhouding tussen arbeid en kapitaal. Ook de verdeling van het vermogen was gelijk: veel mensen waren in staat te sparen, zo ontstond een middenklasse.'

'Wie met honger naar school gaat, ook al is die gratis toegankelijk, zal er minder goed studeren'

› **Waarom kwam er een einde aan een evolutie waarbij de ongelijkheid afnam en een almaar groeiende middenklasse tot stand kwam?**

'Dat heeft met politiek te maken, Ronald Reagan en Margaret Thatcher kwamen aan de macht in de VS en het Verenigd Koninkrijk en voerden maatregelen in die bijdroegen aan meer inkomensongelijkheid: minder progressieve belastingen, het afbouwen van de verzorgingsstaat, het afbreken van vakbondsmacht... Beiden werden ze gesteund door een deel van de media. Let wel: Thatcher had nooit een meerderheid van de stemmen achter zich, wel een meerderheid van de zetels. Verder was er sprake van globalisering en de

technologische evolutie die ertoe leidde dat beter geschoolde mensen beter betaald werden. Door de globalisering waren er plots miljoenen mensen die laaggeschoold werk wilden doen voor een veel lager loon: daardoor verdween veel van dat soort werk naar ontwikkelingslanden. Geleidelijk aan ging de notie van een fulltime baan voor veel mensen verloren.'

› **Het bijzondere aan uw boek is dat het een breed palet aan maatregelen tegen ongelijkheid op een rijtje zet.**

'Inderdaad, dit is geen uitdaging voor het ministerie van Sociale Zaken, het is een opdracht voor de hele regering.'

› **Te beginnen met de minister voor wetenschapsbeleid, die de technologische evolutie die kan bijdragen tot ongelijkheid moet proberen te sturen?**

'Inderdaad. De Europese Unie financiert bijvoorbeeld onderzoek naar de wagen zonder chauffeur. Dat kan heel wat banen van bijvoorbeeld taxichauffeurs op de tocht zetten en de vraag is of dit nu de meest urgente behoefte is. Zouden we niet beter

kunnen onderzoeken hoe we de zorg voor de ouderen kunnen ondersteunen met technologie? In de jaren zestig werd openlijk gediscussieerd over wat de bronnen en oorzaken van uitvindingen waren, die hele discussie lijkt nu wel verdwenen. Ik wil deze heropenen.'

› **U wilt een streefcijfer van wat maximaal aanvaardbare werkloosheid is.**

'De Europese Centrale Bank zou naast een inflatietarget ook een werkloosheidstarget moeten hebben. Werkgelegenheid is de voornaamste weg voor individuen en hun gezinnen om aan armoede te ontsnappen en voor samenlevingen om naar lagere

niveaus van ongelijkheid te gaan. Daarom wil ik dat we een streefcijfer van maximaal aanvaardbare onvrijwillige werkloosheid instellen, wat de overheid dan waarmaakt door mensen die dat willen te verzekeren van een baan tegen minimumloon. Bijvoorbeeld in sectoren waar de dienstverlening in de voorbije jaren is afgebouwd, zoals de kinderopvang, voorschools onderwijs, jeugdzorg, bibliotheken...'

› **U zegt weinig over monetair beleid. Toch stond kwantitatieve verruiming – het scheppen van geld door de Centrale Bank – erg centraal in het crisisbeleid van de rijke landen. Sommigen zeggen dat dit bijdroeg aan ongelijkheid, doordat het de aandelen de hoogte injoeg en aandelen zitten vooral bij de rijkere deel van de bevolking.**

'De Britse Centrale Bank zegt dat inderdaad. Wie ben ik om dat tegen te spreken? Ik geloof niet dat monetair beleid erg effectief is om de vraag op te drijven. Dat zou beter lukken indien het gecreëerde geld niet naar de banken zou gaan, maar als je het rechtstreeks aan de burgers zou geven. Maar die keuze is niet gemaakt. Hoe dan ook, het is waanzinnig dat we van de extreem lage rentes geen gebruik maken om te investeren in de publieke infrastructuur. Regeringen kunnen gratis lenen. Waarom maken ze daar geen gebruik van? De reden is dat ze gefixeerd zijn op de overheids-schuld, en geen oog hebben voor het overheidsvermogen. Je moet die twee tegen elkaar afwegen en dan het saldo bekijken.

Elke zakenman zou in die omstandigheden investeren, maar de meeste regeringen niet. Dat begrijp ik niet. Dat heeft ook te maken met de toenemende ongelijkheid tussen de generaties. De ouderen hebben dure eigen woningen. Ze hebben doorgaans ook betere lonen, en ze kregen indertijd veel meer publieke middelen. Door niet te investeren in de toekomstige publieke infrastructuur maken we die ongelijkheid tussen de generaties nog erger. Die ongelijkheid tussen de generaties is een van de redenen waarom er in Zuid-Korea veel aandacht was voor mijn boek.'

› **Piketty zegt het rendement van kapitaal hoger ligt dan de groei van**

de economie – $r > g$, heet dat in zijn boek – en dat daardoor de rijken automatisch rijker worden. U trekt daaruit de conclusie dat het kapitaal dus over meer mensen moet worden verspreid. Daarom pleit u bijvoorbeeld voor een publieke investeringsautoriteit.

‘Inderdaad. Het soevereine vermogensfonds van Noorwegen, opgebouwd met de inkomsten uit de Noorse aardolie, is intussen een van de grootste ter wereld en de opbrengst ervan zorgt voor vijf procent van de begroting. Het Verenigd Koninkrijk had dit ook kunnen doen met zijn Noordzeeolie. Frankrijk heeft onlangs zo’n fonds gestart. Singapore heeft een sterk overheidsfonds. En ik stel vast dat nu ook de Britse Conservatieven open staan voor het idee.’

› **U pleit voor meer progressieve belastingen, met een hoger toptarief, dat u op 65 procent wilt brengen. Kan dat wel werken? Toen de Franse president François Hollande het hoogste belastingtarief op 75 procent bracht, was dat niet echt een succes.** ‘Dat cijfer van 65 is bij mij gebaseerd op rechtvaardigheid. Onderaan is er in het Verenigd Koninkrijk een marginale belasting van 65 procent als mensen die gaan werken hun uitkering verliezen omdat hun inkomen stijgt. Ik vind het wel zo eerlijk dat de marginale belasting voor mensen met heel hoge inkomens even hoog is. Maar pin mij niet vast op dat cijfer. Probleem is dat heel rijke mensen dezer dagen vaak helemaal niks betalen. De last van de belastingen is naar de middenklasse verschoven.’

› **Voor de superrijken pleit u voor een wereldwijde vermogensbelasting? Is dat realistisch?** ‘Het is misschien nog niet voor morgen, maar veel rijken zijn niet zozeer bezorgd om wat ze moeten betalen, maar om de onzekerheid over hoeveel belasting ze zullen moeten betalen. Zo’n wereldwijde vermogensbelasting zou meer zekerheid kunnen bieden.’

› **Hoe is het boek ontvangen?** ‘Veel positieve reacties. Ook en vooral in de VS. Mooi is de video waarin twee Nobelprijswinnaars Economie, Paul Krugman en Robert Solow, in twintig minuten het boek bespreken. In het

15 MAATREGELEN

In zijn boek Ongelijkheid, wat kunnen we eraan doen? stelt Atkinson 15 maatregelen voor.

1. Technologische vernieuwing slim inzetten zodat mensenwerk ondersteund wordt in plaats van verdrongen.
2. De machtspositie van vakbonden versterken en, waar deze nog niet bestaat, een Sociaal-Economische Raad oprichten.
3. Werkloosheid voorkomen en terugdringen, en aan de resterende werklozen een overheidsbaan met minimumloon bieden.
4. Het minimumloon moet hoog genoeg zijn dat je er echt van kunt leven, en er moeten regels komen voor betaling boven het minimum.
5. De regering moet (tot een bepaald bedrag) aan ieder een spaarrekening bieden met een gegarandeerde rente.
6. Bij volwassen worden ontvangt iedereen een basiskapitaal, een ‘gegarandeerde erfenis’ waarmee een ieder kan investeren in de eigen toekomst.
7. Een Nationale Investeringsbank moet in het algemeen belang investeringen doen in bedrijven en vastgoed.
8. Meer progressieve inkomstenbelasting, met een hoogste schijf van 65 procent, tegelijk met vergroting van de heffingsgrondslag door lagere aftrekposten.
9. De regering moet in de inkomstenbelasting een forse arbeidskorting invoeren in de eerste schijf.
10. Geen (hoge) eenmalige belasting op erfenis en giften, maar een levenslange progressieve belasting op kapitaalontvangsten.
11. Er moet een proportionele of progressieve onroerendgoedbelasting zijn, gebaseerd op up-to-date waardebeoordelingen.
12. Hoge kinderbijslag die wel belast wordt, zodat hogere inkomens een veel forser deel terugbetalen dan lage inkomens.
13. Een ‘participatie-inkomen’ als aanvulling op te laag loon of uitkering tot een bepaald minimum, met het vooruitzicht van een EU-breed basisinkomen voor kinderen.
14. (Alternatief voor 13) Vernieuwing van het sociale zekerheidsstelsel, met hogere uitkeringen voor grotere groepen mensen.
15. Rijke landen moeten hun officiële ontwikkelingshulp opvoeren naar 1% van het bruto nationaal product.

Anthony B. Atkinson
Ongelijkheid, wat kunnen we eraan doen?
Uitgeverij Polis

Verenigd Koninkrijk is het minimumloon intussen sterk verhoogd, een idee uit het boek. De respons van jonge mensen is groot.’

› **Uw ideeën lijken nog ver te staan van de politiek, ook van de sociaal-democraten. Moet het dan niet van de basis komen?**

‘Dat klopt. Een van de meest hoopgevende reacties op bijeenkomsten is dat mensen me zeggen: ‘Ik wist niet dat we dit konden doen.’. Dat vind ik heel goed. Dit boek moet juist de ogen openen.’

De volledige versie van dit interview kunt u lezen op: sp.nl/Zo3

ROEMER MAAKT BALANS OP VAN ZES JAAR RUTTE EN KOMT MET INVESTERINGSPLAN

De strijd tegen ongelijkheid zit de SP in de genen. Tijdens de Algemene Beschouwingen van dit jaar had Emile Roemer geen goed woord over voor het beleid van de regering Rutte. Die zou de tegenstellingen in de samenleving bewust hebben laten groeien. Met de verkiezingen voor de Tweede Kamer in het verschiet, kondigt Roemer aan met een nationaal investeringsplan te komen.

‘Zes jaar lang al wordt Nederland – met steun van verschillende partijen – geregeerd door deze VVD-premier. En dat heeft gevolgen. Grote gevolgen voor hoe we in dit land met elkaar omgaan. Hoe we steeds meer langs elkaar heen gingen leven, hoe mensen meer op zichzelf gericht waren, omdat ze simpelweg het eigen hoofd boven water probeerden te houden. Hoe de zorg voor velen onbetaalbaar werd, de economie meer dan nodig achterbleef, studeren flink duurder werd en de tweedeling in de samenleving is toegenomen.’

‘Deze premier begon in een periode dat we midden in diverse crises zaten. Dat is natuurlijk niet eenvoudig. Maar het regeren van een land is nooit eenvoudig. Ik geloof dat omstandigheden de mens maken en dat de politiek essentieel is in het vormen van die omstandigheden. Het zijn politieke keuzes die voor heel Nederland de omstandigheden creëren die de mens maken.’

‘Voor een jongere die vandaag 18 jaar wordt, ziet de wereld er heel anders uit dan zes jaar terug. Voor hen zijn er nog minder vaste banen, maar steeds meer flexbaantjes. Slechts een kwart van de jongeren kan rondkomen. In 2010 kon je nog rekenen op studie-

financiering, toen hadden alle jongeren nog een gelijke kans om door te leren. Nu haken steeds meer jongeren af, omdat de premier de studiefinanciering heeft afgeschaft. Het heeft de emancipatie voor veel van deze jongeren op slot gezet.’

‘Leren is lenen geworden. Een schuld van meer dan 30.000 euro is voor de jongvolwassenen van nu het vooruitzicht. Nog maar een kwart van de twintigers kan voor zichzelf zorgen en is financieel onafhankelijk. Geen wonder dat ze steeds vaker thuis blijven wonen. Onze jeugd verdient beter. Leren in plaats van lenen, vast werk in plaats van flutcontracten. Onafhankelijkheid in plaats van afhankelijkheid van ouders.’

‘De crisis komt in het bijzonder hard aan voor de ouderen wiens pensioen gekort gaat worden. Zij voelen zich bekocht door deze premier die wel de portemonnee trekt als er banken gered moeten worden, maar niet als duizenden ouderen door een pensioenkorting in de knel komen. De regering doet alsof zo’n pensioenroof uit de lucht komt vallen. Alsof het afpakken van een stuk van je pensioen zomaar gebeurt. Maar dat is natuurlijk niet zo. Dit is politiek. Dit gaat over politieke keuzes. Dit gaat over foute regels waar dit kabinet aan vasthoudt, waarin pensioenfondsen zichzelf arm moeten rekenen. Terwijl pensioenfondsen hoge rendementen halen, worden ouderen mogelijk gekort en bouwen jongeren minder pensioen op.’

‘Ook ouderen die zorg nodig hebben weten ondertussen wat ze hebben aan deze premier. En dat is niet veel. Volgens Actiz, de organisatie van zorgondernemers, zijn er ondertussen al 180 verzorgingshuizen gesloten. De

regering presenteert een mythe van keuzevrijheid, dat je kunt kiezen om langer thuis te wonen. De praktijk is dat je net zo lang gedwongen thuis woont tot je ziek genoeg bent voor een verpleeghuis. Met zogenaamde keukentafelgesprekken wordt de suggestie van maatwerk gewekt. Terwijl dit er voor de meeste ouderen vooral op neer komt dat ze te horen krijgen hoeveel zorg ze in de toekomst gaan mislopen. En dat maakt mensen razend. Mooie praatjes over zorg dichtbij, maar in de praktijk raken mensen gewoon hun zorg kwijt. Is het gek dat mensen hun vertrouwen in de regering verliezen?’

‘Tien jaar geleden werd het marktdenken in de zorg geïntroduceerd, met een centrale rol voor de zorgverzekeraars. Verspilling van premiegeld was het gevolg. Ondertussen hebben de verzekeraars miljarden aan premiegeld opgepot. Geld van ons allemaal dat op deze manier niet naar zorg gaat. Het is niet normaal dat artsen en instellingen eindeloos met verzekeraars onderhandelen over tarieven en polissen. Het is ook niet normaal dat we straks in december weer dol worden van alle reclamespotjes van zorgverzekeraars. Het is zeker niet normaal dat een zorgverzekeraar voor ons bepaalt welke medicijnen we mogen slikken en waar we wel of niet onze zorg kunnen krijgen.’

‘Bij de invoering van de marktwerking was ons beloofd dat de zorg goedkoper zou worden. Tien jaar geleden was de zorg goedkoper dan het Europees gemiddelde. Ondertussen is zorg duurder dan het Europees gemiddelde. Het zou efficiënter worden; nee dus. Praat eens met een arts, als die tenminste tijd voor je kan maken. Want 30 procent van de tijd van zorgverleners gaat op aan

**ZET DE
ZAAG
IN HET
EIGEN
RISICO**

**‘Ik steun het
Nationaal ZorgFonds,
u ook?’**
Emile Roemer

NATIONAALZORGFONDS.NL

Inmiddels lees je ongeveer dagelijks in de krant dat die bezuinigingspolitiek desastreus heeft uitgewerkt. Het heeft de groei van de economie geremd, meer dan 350.000 voltijdsbanen gingen verloren. En de lonen bleven onnodig ver achter. En zelfs nu een voorzichtig herstel intreedt, kiest dit kabinet ervoor om de hoogste inkomens het meeste te laten profiteren. De crisis heeft ook z'n sporen achtergelaten bij het midden- en kleinbedrijf. Veel bedrijven zijn failliet gegaan. Nog steeds hebben veel kleine bedrijven last van de gevolgen van de crisis, maar ook van het beleid van dit kabinet. En dat terwijl het MKB de grootste werkgever van Nederland is.'

'In maart spreken de kiezers zich uit over de toekomst van ons land. Dan stellen we de vraag: in wat voor land we willen leven? Is dat het land van premier Rutte, waar tweedeling en de tegenstellingen blijven toenemen. Of is dat een land voor alle Nederlanders? Is dat een land waar een bevoorrechte elite de dienst uitmaakt of is dat een land waar we allemaal invloed hebben? We moeten weg van het land dat de rode loper uitlegt voor de Apples en Starbucks van deze wereld, maar het niet durft om van deze bedrijven een eerlijke bijdrage te vragen. Ik wil weg van het land waar we voortdurend met elkaar moeten concurreren en op naar een land waar we samenleven en samenwerken.'

formulieren, verantwoording, bureaucratie en nog meer georganiseerd wantrouwen. De zorg zou toegankelijker worden, maar dat is ook al niet waar. Een op de vijf patiënten zegt volgens de OESO weleens zorg te hebben gemeden, omdat ze bang zijn voor de rekening.'

'Al meer dan 150.000 mensen (inmiddels meer dan 180.000 -red.) steunen het idee voor een Nationaal ZorgFonds, daarmee maken we een einde aan verspilling en aan de macht van de zorgverzekeraars. We willen ook het eigen risico afschaffen. Want waarom moeten mensen, die toch al de pech hebben om ziek te worden, een boete van minimaal 385 euro betalen? Alsof mensen ervoor kiezen om ziek te worden. Maar terwijl

staatssecretaris Van Rijn zegt dat hij best wil kijken naar het afschaffen van het eigen risico, noemt zijn baas Schippers dit systeem hartstikke sociaal. Ruim drie kwart van de mensen in Nederland steunt onze strijd om het eigen risico af te schaffen. En gelukkig hoor ik nu ook steeds meer partijen onze kant op komen. Sommigen willen ervan af, en nog meer willen het fors verlagen.'

'De vijftig miljard euro aan bezuinigingen hebben op vele fronten een slagveld achtergelaten. De crisis was dieper dan nodig en duurde langer dan noodzakelijk. Ik waarschuwde de premier er al voor in 2010, dat een broos groeiende economie is als een plantje. Die moet je water geven, maar Rutte kwam met zo'n snoeischaar.

NATIONAAL INVESTERINGSPLAN

In lijn met de kritiek op het beleid van de regering Rutte komt de SP met een serie alternatieven om de ongelijkheid terug te dringen. Emile Roemer spreekt in dit verband over 'een nationaal investeringsplan'. Dit is een eerste stap om de enorme maatschappelijke schade die door het kabinet van VVD en PvdA is aangericht ongedaan te maken. Met het plan wordt de koopkracht van lagere en middeninkomens verhoogd en worden de zeggenschap van mensen en de duurzaamheid van economie en samenleving versterkt. 'Wij starten een offensief om de ongelijkheid binnen onze samenleving terug te dringen door op tal van terreinen met goede alternatieven te komen. Daarin blijft het Nationaal ZorgFonds zonder eigen risico de komende maanden vanzelfsprekend onze belangrijkste prioriteit.'

